

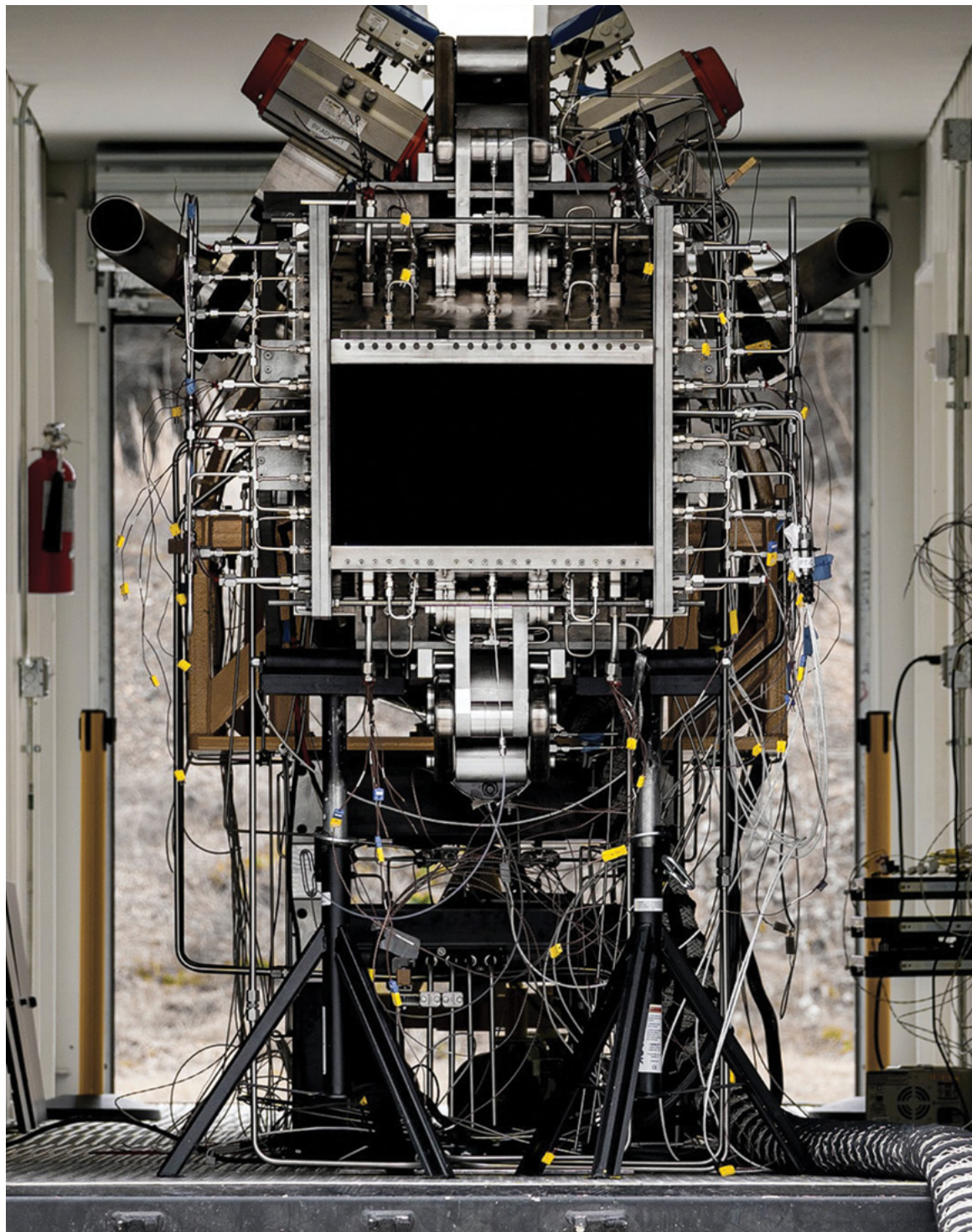
mezinárodní politika

analitika

Mezinárodní vztahy
a nové technologie

04 Nové technologie radikálně mění způsob válčení 06 Jak nové technologie ovlivňují mezinárodní vztahy?
10 Rozhovor s odborníkem na nové technologie Romanem Rakowským 12 Jak se z Číny stává technologický
gigant světa 14 Selhání debaty o mezinárodním zákazu autonomních „zabíjáčkových robotů“ 16 NATO a vývoj
nových schopností 19 Zachovat pozici ministra pro evropské záležitosti? 21 Budou hypersonické zbraně
budoucností moderního válčení? 24 Česká média a dezinformace 26 Sociální sítě jako nepřítel demokracie №.1
29 Digitální priority českého předsednictví 32 Svůdná přitažlivost autoritářství podle Anne Applebaum

1 > 2022

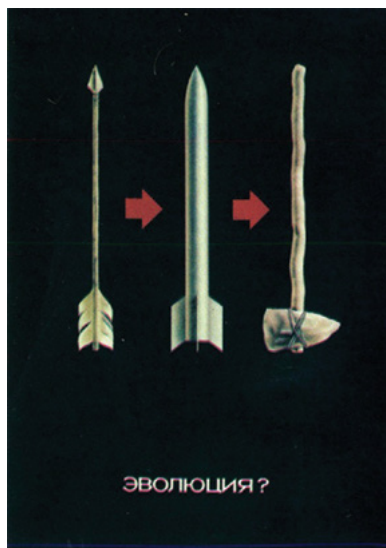
MEZINÁRODNÍ POLITIKU VYDÁVÁ
ÚSTAV MEZINÁRODNÍCH VZTAHŮ PRAHA

Editorial   Vážení čtenáři, držíte v rukou první číslo
Mezinárodní politiky roku 2022 věnované
novým technologiím a jejich vlivu na mezinárodní politiku.
Je to fenomén poměrně nový, který se běžnému člověku
mnohdy zdá obestřený tajemnem. Rozhodli jsme se proto
zaměřit na to, co nám nové technologie přinášejí, jak fungu-
jí a jak ovlivňují naše životy, každého z nás a současně i celé
společnosti. Přinášíme vám pestrý soubor textů od autorů
nejrůznějšího zaměření a profesí, kteří poodhalí, jaká úskalí
a problémy se za novými technologiemi skrývají a proč by-
chom měli být obezřetní. Jak říká Roman Rakowski v roz-
hovoru: „*Komodifikace dat je rovněž etickým problémem.*
Máme zkreslenou představu o podmínkách a možnostech
jak zasahovat do digitálních norem.“ Tereza Soušková

Komentář: Nové technologie radikálně mění způsob válčení. Jsme připraveni na novou éru ozbrojených konfliktů?

Tomáš Kopečný, Ondřej Vodička

Život lidstva od počátku věků ovlivňovaly technologie. Ať už se jednalo o výrobu z dnešního pohledu relativně jednoduchých nástrojů jako pěstní klín, pluh či meč, až po ty sofistikovanější jako knihtisk, spalovací motor či počítač. V této souvislosti se nabízí parafrázovat slavný aforismus Charlese Tillyho: „*Men make technology and technology make men.*“

————— V současné době se nacházíme v dalším z přelomových období, kdy se tempo technologického rozvoje znatelně zvyšuje. Pokroky např. v umělé inteligenci, autonomních strojích a biotechnologiích budou mít zásadní dopad na lidskou společnost z hlediska sociálního, ekonomického, kulturního a ve výsledku i politického. Fakt, že technologie hýbou světovou politikou, není ničím novým. Stačí si stručně zopakovat historii studené války a různé reakce na vnímané zaostávání Spojených států v počtu bombardérů (tzv. bomber gap) či balistických raket (tzv. missile gap) či na umístování raket středního doletu v Evropě. Po konci studené války se nicméně mezinárodní agendou stal hlavně krizový manage-

ment: humanitární intervence a důraz na prevenci a řešení vnitrostátních konfliktů. Technologický rozměr nebyl natolik důležitý v momentě, kdy genocida ve Rwandě byla provedena za použití technologicky primitivních mačet, teroristé 11. září unesli letadla za pomoci obyčejných nožů a největší americké ztráty během angažmá v Iráku a Afghánistánu padly na vrub improvizovaných výbušných zařízení (IED).

Technologické soupeření znovu na výsluní
V posledních několika letech se situace obrací a technologické soupeření se opět stává ústředním tématem mezinárodní politiky. Jen si vzpomeňme na nedávný test čínské hypersonické střely a zaoceánskou debatu, která je

už od dob Pearl Harboru poznamenána obavou z překvapivého úderu. Na konci minulého roku vyvolalo oprávněné pozdvižení zničení ruské družice, jež zahltilo nebezpečným odpadem zemský orbit, který je domovem stovek družic nepostradatelných pro fungování globálního obchodu. Další formy technologického soupeření se odehrávají mimo kinetickou rovinu a jsou definovány např. kybernetickými krádežemi dat, verbováním vědců a studentů za účelem průmyslové špionáže či akvizicí inovativních start-upů a transferem know-how do třetích zemí, které nesdílejí náš vztah k demokracii. Snad nyní nejviditelnějším symbolem technologického rozměru mezinárodních vztahů jsou komponenty z polovodičů, specificky mikroprocesory.

Kvůli souběhu několika událostí jako povodně v Malajsií, ledová bouře v Texasu, šíření onemocnění COVID-19, zvýšená poptávka po grafických kartách a nástrojích na těžbu kryptoměn, a v neposlední řadě americké sankce vůči Číně, došlo ke kritickému nedostatku mikroprocesorů na světovém trhu. Z toho důvodu musel jeden z největších zaměstnavatelů v ČR omezit svou výrobu, což např. způsobilo, že jen šťastlivci mezi herními fanoušky se dočkali dodávky nového Playstationu 5. Geopolitika se tak opět dotkla běžného života s intenzitou jí vlastní.

Skrze ekonomické sankce se USA pokusily zabránit přístupu čínských firem k nejkročilejší technologii mikročipů. To má kromě jasných dopadů na čínské korporace i značné strategické implikace. Výpočetní výkon čipů je totiž mj. nezbytný pro další pokrok ve výzkumu a vývoji umělé inteligence a zpracování velkých dat. A umělá inteligence je pro Čínu ústředním nástrojem pro vyvážení americké převahy v konvenčních zbraních, která v kombinaci např. s kvantovými technologiemi, nasazením autonomních systémů a pokroku v biotechnologiích umožní čínské lidové armádě stát se v polovině století dominantní globální silou. Takové mínění o kvalitativní změně je v souladu s převažujícím narativem o vlivu nastupujících a přelomových technologií, tzv. EDTs, na oblast obrany a bezpečnosti.

I když se kvůli dynamickému pokroku nejedná o pevně definovanou kategorii, mezi EDTs můžeme mimo již zmíněnou umělou inteligenci, analýzu velkých dat, kvantové technologie a biotechnologie zařadit také např. 3D tisk, pokročilé technologie nových materiálů, oblast superpočítačů či hypersonické zbraňové systémy a kosmické technologie. Očekává se, že EDTs způsobí proměnu vedení konfliktu horizontálně napříč všemi operačními doménami, ale i vertikálně od úrovně jednotlivého vojáka až po úroveň strategickou.

Tak např. hypersonické zbraňové systémy, definované nejen rychlostí vyšší než MACH 5, ale zejména schopností snadného manévrování, překonají dosavadní systémy protiraketové obrany. Mohou tak poskytovat nepopíratelnou výhodu pro potenciálního útočníka. Stejně destabilizačním prvkem se mohou stát pokročilé radary a senzory pro satelity odhalující i letouny využívající technologie stealth a atomové ponorky dosud skryté v hlubinách moře a garantující možnost bezpečné odvedy. Kvantové počítače zase budou moci prolomit jakoukoliv před-quantově zašifrovanou komunikaci a umožní simulaci nových fyzikálních i chemických jevů, jež povedou k výrobě pokročilých materiálů. Nasazení strojového učení a zpracování velkých dat posílí situační povědomí vojáka v poli propojení, segmentací a analýzou vstupů z širokého množství senzorů. Stejný systém, který může poskytnout informace o pohybu nepřátelské jednotky, vyhodnocováním družicových snímků a zábě-

rů z průzkumných dronů, může také odhalit umístění dosud skrytých mobilních platform balistických střel, rozeznat prázdná raketová síla a tím zefektivnit např. preemptivní úder.

Jaká bude budoucnost nových technologií?

V příštích letech nás také čeká silnější souhra mezi člověkem a robotickými systémy zejména na souši, moři a ve vzduchu. Dopravné bezpilotní letouny budou složité jako mobilní zásoba paliva, průzkumný prostředek anebo dodatečné systémy pro elektronický boj či úderu na vzdušné i pozemní cíle. Bezosádkové podmořské drony budou křížovat hloubkou a stanou se dalšími „lovci“ ponorek. Pozemní prostředky budou doprovázet vojáky v poli a poskytovat jim potřebnou průzkumnou a logistickou podporu.

S vyšší výpočetní silou, pokročilejší umělou inteligencí a plnohodnotnou autonomií můžeme oprávněně očekávat i rychlejší tempo boje. Bude tedy nutné některé systémy velení a řízení naprosto automatizovat, jako to už známe ze zbraňových systémů Phalanx chránících např. americké námořní síly. V čínském strategickém uvažování se ve spojitosti s moderními technologiemi můžeme někdy setkat s pojmem „bojová singularita“. Tento termín má značit přelom ve vedení války, která se bude po integraci umělé inteligence svou rychlostí vymykat kognitivním možnostem člověka. Ústřednost času způsobená rozvojem nastupujících a přelomových technologií ale nebude jen v rovině rychlosti konfliktu, ale také v rychlosti šíření technologií, a následně rychlosti jejich adaptace.

Díky globalizaci dochází k snadné a rychlé proliferaci pokročilých technologií do rukou státních a nestátních aktérů, kteří tyto technologie dokáží využít k vojenským účelům. Například mobilní telefon běžného člověka má skrz připojení k internetu na dosah dříve nepředstavitelný rozsah technických informací, disponuje přístupem k družicovým snímkům a je vlastně také globálním zabezpečeným komunikačním systémem a nástrojem pro vedení psychologických operací v informačním prostoru. Typickým případem v tomto duchu je také rychlé šíření bezpilotních prostředků, které čím dál více využívají jak státy, tak nestátní uskupení jako třeba jemenští povstalci či tzv. Islámský stát.

Dle tradičních kvantitativních měřítek relativně slabí aktéři mohou dnes už kromě vesmíru působit ve všech operačních doménách. Široká dostupnost EDTs by tak těmto aktérům mohla umožnit skokově navýšit schopnosti, což by následně vedlo k větší převaze v konfliktu zejména pod horizontem války, ale i za ním, jak ukázal nedávný konflikt mezi Ázerbájdžánem a Arménií, kdy Ázerbájdžánci dokázali vhodně integrovat a efektivně využít turecké bezpilotní prostředky a izraelskou vyčkávací municí. Rychlost šíření

těchto technologií by tak byla přímo úměrná nestabilitě bezpečnostního prostředí.

To je důvodem, proč státy po celé planetě zvedají rozpočty na výzkum a vývoj v obraně. Na špičce se nachází USA, Čína, Izrael, Jižní Korea, Francie, Velká Británie a Rusko. Tyto státy si chtějí udržet převahu ve všech spektrech vojenských operací, předejít ztrátě svých dosavadních obranných schopností, popř. tím chtějí flexibilně reagovat na výskyt potenciálních technologických „černých labutí“. Jakkoliv totiž bude tempo šíření jednotlivých technologií rozdílné (je oprávněně očekávat např. větší proliferaci pokročilých algoritmů umělé inteligence než hypersonických zbraní), naprosto zásadní však zůstane rychlost jejich integrace do obranných systémů.

Při tom všem bude jednou z nejdiskutovanějších otázek mezinárodní regulace a kontroly šíření EDTs. Ta se jeví jako velice komplikovaná. Jak ale dokážeme efektivně monitorovat šíření algoritmů? Na rozdíl od předchozí technologické revoluce 20. století, která nám přinesla počítače, internet, zárodky autonomních strojů či GPS, nejkročilejší výzkum současnosti probíhá v komerčním sektoru a na univerzitních výzkumných pracovištích, ne ve státních institucích. Je naprosto nezbytné vhodným způsobem nastavit spolupráci s technologickými subjekty ze soukromého sektoru a akademické obce nepatřícími mezi tradiční partnery ozbrojených sil, a to zejména v ČR. V případě správně vyjednané spolupráce s tuzemskými kapacitami, přispěje zaměření na nastupující a přelomové technologie nejen k posunu armády směrem blíže k tomu, aby mohla úspěšně čelit komplexním výzvám 21. století, ale může se stát motorem inovací, jejichž pozitivní efekt se následně přelije do celé ekonomiky a společnosti. V opačném případě hrozí v následujících letech prohloubení propasti mezi našimi a spojeneckými schopnostmi, jež znemožní ČR přispívat k zajištění kolektivní obrany a ohrozí tak dosavadní úroveň bezpečí. Integrace EDTs se v následujících letech stanou kritickým měřítkem schopností. Nejlepší možností, kterou ČR vzhledem k probíhajícím změnám má, je těžit ze svého ukotvení v NATO, EU a unikátního vztahu s množstvím partnerů po celém světě, kteří si závažnost další technologické revoluce pro obranu a bezpečnost rovněž uvědomují. ●

→ Tomáš Kopečný je náměstek pro řízení sekce průmyslové spolupráce Ministerstva obrany ČR.

→ Ondřej Vodička je vedoucí oddělení technologické spolupráce Ministerstva obrany ČR.

Kulatý stůl: Jak nové technologie ovlivňují mezinárodní vztahy?

Aktuální číslo *Mezinárodní politiky* je věnováno novým technologiím a tomu, jak ovlivňují naše životy na úrovni jedince, ale i společnosti. Týká se to aktuálních palčivých otázek, jako jsou sociální sítě, ale i např. bezpečnost v rámci státu, kontinentu i planety. Kromě toho se v naší již tradiční rubrice ptáme na to, zda nové technologie mohou představovat hrozbu demokracii. Účast přijali: Alžběta Bajerová, Petr Boháček, Jan Ludvík, Nikola Schmidt a Michal Trčka.

Alžběta Bajerová působí jako bezpečnostní analytička v sídle NATO v Bruselu a ve Výzkumném centru AMO. Zabývá se problematikou kybernetických a informačních hrozeb a vlivovými operacemi. Dříve působila v expertním centru kybernetické obrany NATO, v Národním úřadě pro kybernetickou a informační bezpečnost nebo na ambasádě České republiky v Pekingu.

Petr Boháček je odborníkem na kosmickou politiku a technologie. Působí v Centru HiLASE Fyzikálního ústavu Akademie věd ČR jako specialista na kosmické aplikace a je také analytikem Asociace pro mezinárodní otázky. V minulosti působil jako výzkumník Evropského univerzitního institutu ve Florencii či Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy, pracoval jako politický a bezpečnostní analytik pro region amerických států v soukromém sektoru, publikoval v českých i mezinárodních médiích a založil analytický portál *Evropský bezpečnostní žurnál*.

Jan Ludvík je odborným asistentem Katedry bezpečnostních studií Institutu politologických studií Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy a členem Peace Research Center Prague. Odborně se zaměřuje na vztah mezi vojenskou silou a politickou mocí, ozbrojené konflikty, americkou a českou zahraniční a bezpečnostní politiku. Je autorem knihy *Nuclear Asymmetry and Deterrence: Theory, Policy and History*.

Nikola Schmidt působí jako seniorní výzkumný pracovník a vedoucí Centra governance nových technologií ÚMV. Předmětem jeho odborného zájmu je vztah technologií, mezinárodních vztahů a forem vládnutí v oborech kybernetické a vesmírné politiky. V současnosti stojí v čele projektu Multidisciplinární analýzy obrany planety před asteroidy jako klíčové národní politiky zajišťující mírový rozvoj a prosperitu lidstva na Zemi i ve vesmíru.

Michal Trčka je odborným asistentem Katedry filosofie Technické univerzity v Liberci, kde se odborně věnuje především aplikované etice. Aktuálně pak především vybraným morálním dilematům spojeným s vývojem moderních biotechnologií, nanotechnologií a jejich propojení s informačními technologiemi. Je šéfredaktorem revue *Academix*.

1/3 — Mohou nové technologie podle vás představovat hrozbu pro demokracii? A pokud ano, která a proč?

A lžběta Bajerová: Na jednu stranu moderní technologie dokáží demokracii posilovat: dávají hlas jednotlivcům, umožňují přístup k informacím, usnadňují společenskou organizaci. Na druhou stranu ty stejné nástroje demokracii oslabují skrze dezinformace a názorové bubliny. Nové technologie dávají těmto hrozbám nový rozměr. Největší překážku však nové technologie postaví do cesty demokratickým procesům. Strojové učení umožní totalitním režimům efektivně analyzovat a využívat data, která o populaci sbírají. Kvantové počítače rozkládají dnes neprolomitelné šifrovací algoritmy, jež mj. chrání komunikační kanály disidentů. Biometrické senzory společně s umělou inteligencí umožní identifikaci osob s přesností, která z účastníků protestu udělá snadno dohledatelné cíle. Za vývojem většiny nových technologií navíc nestojí národní státy, nýbrž soukromé společnosti, globální proliferace těchto nástrojů proto bude velmi rychlá.

P etr Boháček: Myslím, že hodně záleží, co si představujeme pod pojmem demokracie. Pokud se bavíme o demokracii uvnitř národních států, tak do určité roviny ano. Je to ale součást širšího trendu. Demokracie na národní úrovni ztrácí svou podstatu jako hlavní demokratický proces dostupný lidem, který jim má nabídnout nějakou formu kontroly a vlivu nad rozhodnutími, jimž se budou muset podřízovat. V globalizovaném a technologicky propojeném světě se již málo takových rozhodnutí dělá na úrovni národních států a jejich vlád. Z hlediska technologií tato rozhodnutí přicházejí se strany vývojářů, provozovatelů a majitelů technologií, a v narůstající míře hlavně ze strany umělé inteligence a algoritmů.

J an Ludvík: Myslím, že nové technologie jsou hodně široký pojem a nelze úplně jednoduše odpovědět, zda jsou hrozbou pro demokracii. Osobně bych spíš mluvil o tom, že nové technologie vytvářejí potřebu nových norem lidského chování. Je tu něco nového a demokratické společnosti se učí, jak s tím fungovat. Musí si vytvořit jak formální, tak neformální normy, a to chvíli trvá. Dobrým příkladem jsou sociální sítě, kde se šíří řada problematických informací. Jsou sociální sítě spíš média, která tradičně nějak regulujeme a mají nějakou odpovědnost za svůj obsah, nebo mají za obsah odpovědnost jednotlivci? Demokratické společnosti se stále učí, jak k tomu přistupovat.

N ikola Schmidt: Obdobné úvahy se vedly už u vynálezu knižtisku. Nejsem přesvědčený o tom, že by technologie (nabízí se sociální sítě) byly přímo zodpovědné za dekonstrukci demokracie. Celý problém současné doby vyplývá z obecné dostupnosti libovolně sofistikovaných komunikačních technologií a jejich dosahu. Sociální sítě se vyhýbají označení média z toho důvodu, že nechtějí nést zodpovědnost za společenské dopady textů libovolných lidí. Jakkoliv se tváří, že jsou „komunita“ řídicí se pravidly, praxe je jiná. Smyslem sociálních sítí není budovat umírněnou a sounáležitou komunitu, ale přesně cílit reklamu na oddělitelné bubliny. Jejich ústředním zájmem je lidi rozdělovat, což zajistí i konfliktem. Hledejme za dekonstrukcí demokracie prosté komerční zájmy provozovatelů technologií a nikoli technologie samotné.

M ical Trčka: Probíhající vědecko-technická revoluce s sebou nese velká očekávání, ať už spojená s robotizací a digitalizací práce, nebo vznikem supertřídy nedostupně bohatých, déle žijících, vylepšených lidí. Pokud jsou to pro někoho optimistické vize, můžeme k nim lehce přimíchat řadu dystopických varování, existenciálních rizik nebo zmíněných hrozeb pro demokracii. Říci, že jsou technologie samy o sobě hrozbou, by ovšem bylo příliš zjednodušující, protože hrozbou se stávají až skrze špatné využití. Na druhou stranu nejsou neutrální, mezi společností a technologiemi existuje vztah vzájemného ovlivňování. Hrozbu pro demokracii může představovat třeba nárůst nerovnosti spojený s poklesem počtu pracovních míst přerostlý do sociálního konfliktu. Pokud by se mělo podařit zachovat demokratické režimy, bude nevyhnutelné je transformovat.

2/3 — Pandemie nás vehnala do online prostředí.

Jak podle Vás naše zvýšená závislost na technologiích změnila balanc moci? Respektive naši závislost na zemích, jako jsou Čína, Taiwan, USA a další, které jsou producenty a vývojáři těchto technologií?

A lžběta Bajerová: Rostoucí závislost společností na moderních technologiích je dlouhodobý trend, který způsobuje transfer moci na několika úrovních zároveň včetně vertikální. Tradičně dominantní role národních států oslabuje a do popředí se dostávají soukromé subjekty, které převzaly vůdčí roli v technologickém rozvoji a mají moc nad globálními informačními toky. Nadnárodní giganti jako Amazon, Google či Facebook skrze své produkty a kapitál výrazně ovlivňují dění ve společnosti, avšak přestože sídlí v USA, nelze je považovat za prodlouženou ruku Washingtonu, nýbrž za spojence s vlastními sety zájmů. Také podnárodní subjekty dokážou díky moderním technologiím významně zasahovat do celospolečenského dění, ať už skrze destabilizující kyberútoky, které využívají všudypřítomných zranitelností digitalizované společnosti, nebo konspirační teorie, které dokáží ovlivnit výsledky voleb.

P etr Boháček: Nemyslím si, že se balanc moci změnil přímo díky větší závislosti na technologiích. Spíš poukázal na existující závislosti dodavatelských řetězců, se kterými nelze jednoduše něco dělat. Naopak tyto vzájemné závislosti díky např. potřebě velkého množství klíčových technologií pro dekarbonizaci naší společnosti (baterie, elektrolyzéry) a celkové komplexnosti technologií nutných pro fungování moderní společnosti budou stále vznikat a posilovat se.

J an Ludvík: Pokud mluvíme čistě o rovnováze moci, tak bych řekl, že k zásadní změně nedochází. V souvislosti s nárůstem zájmu o kybernetickou bezpečnost se dříve hodně mluvilo o tom, že se jedná o totální změnu hry, kdy mají budou mít stejné možnosti jako velcí. Realita se ale ukázala někde úplně jinde, a když se podíváme, které státy reálně mají schopnosti efektivně operovat v kyberprostoru, tak to jsou obecně silné státy, popř. menší státy, které hodně investují do svých mocenských schopností jako Izrael. Řekl bych, že ani rovnováha moci ani naše závislost se zásadně nezměnila. Velmoci zůstávají velmocemi a malé státy malými státy.

N ikola Schmidt: Je třeba vnímat i problém v tom, že výrobce čipů TSMC na Taiwanu, tedy jedna firma na světě, má tak fantastické výsledky, že i firmy jako Intel mají problém držet krok. Paralelně nám ale situace ukázala, že není možné mít po světě jednotky továren na čipy, když jich dneska jedno auto má mít stovky. Všichni významní výrobci čipů uvažují nebo už plánují stavbu továren v západním světě. To není jen o geopolitice, ale i o decentralizaci výzkumu a výroby. Výroba čipů v rizikové kapacitě se vyplácela, protože stavba továrny stojí desítky miliard dolarů. Až pandemie ukázala, že se tento risk nevyplácí. Neřikal bych tomu nezávislost nebo soběstačnost, to je klasický národně orientovaný narativ. Žádný stát na světě nemá zbytečné desítky miliard dolarů na stavbu továrny na čipy, platit ji budou firmy zajištěné bankami. Cílem je decentralizovat výrobu a přenést ji do světa, kde privátní investice nebudou pod politickým vlivem autoritativních režimů.

M ical Trčka: Digitální propojení urychluje technologické změny, i v současném světě je přítom v bohatých zemích přístup k internetu dvoj- i vícenásobně vyšší než v rozvojových, což podkopává možný ekonomický a technologický růstový potenciál a mj. zvyšuje závislost na světových technologických lídrech. Ti přítom postupně mění strategii outsourcingu ve prospěch lokalizace výroby, a propad globálního obchodu v době pandemie COVID-19 tuto tendenci jen podporuje. Deglobalizovaný svět bude mít jinou podobu, nicméně např. budování Nové hedvábné stezky, geopolitická bitva o Huawei nebo obecně technologický závod mezi USA a Čínou jsou důkazem o budování nových podob vzájemné závislosti mezi zeměmi, které se zapojí do projektů těchto technologických supervelmocí, a polarizaci světa.

$\frac{3}{3}$ — Jak se proměnily mezinárodní vztahy s dobýváním vesmíru? (K této otázce nás přivedla skutečnost, že např. Čína podala při OSN stížnost na činnost firmy Space X, jelikož Čína musela několikrát měnit kurz své vesmírné stanice, aby se vyhnula satelitům Starlink SpaceX. Nepřešli jsme tedy z doby, kdy vesmír dobývají státy, do éry firemního dobývání vesmíru?)

A lžběta Bajerová: Vesmírná infrastruktura je v dnešní době pro státy nepostradatelná. Jednak je součástí každodenního fungování společnosti umožňující vše od plateb kartou po předpovědi počasí, a zároveň je instrumentální pro armády, které na ni spoléhají ve zpravodajství či při navádění dronů. Komercializace vesmírných technologií, způsobená silící rolí soukromých společností, snížila jejich cenu a zpřístupnila je širokému spektru států a dalších subjektů, čímž na mezinárodní úrovni pomohla narovnat hrací pole. Rostoucí závislost společnosti na těchto technologiích však v případě mezinárodního konfliktu přeneseného do vesmíru hrozí způsobit obrovskou míru destrukce, která závažně dopadne na armády i civilisty. Tento problém ilustrovalo Rusko prosincovým sestřelením vlastního satelitu, které na oběžné dráze zanechalo velké množství nebezpečných trosk ohrožujících veškerou vesmírnou infrastrukturu.

P etr Boháček: Z pohledu mezinárodního práva nejde o střet mezi soukromou společností a Čínskou lidovou republikou. Za kosmické aktivity SpaceX jsou zodpovědné Spojené státy, a společnost je tedy vnímána jako aktér USA. Z praktického hlediska ale vliv soukromých společností narůstá. Zásadní technologický pokrok, kterého dosáhl SpaceX, pak v prostoru bez funkčního režimu pravidel umožnil Elonu Muskovi dost silné postavení. Největší demonstrací jeho síly jsou podmínky využívání služby Starlink, jejímž podpisem uživatel satelitního internetu souhlasí s tím, že Mars je volná planeta, na které strany této dohody neuznávají žádnou vládu. Otázkou tak zůstává, zdali by se společnost SpaceX někdy postavila proti USA, které jejich aktivity povolují, zásadně regulují, ale i z velké části financují, včetně služeb pro armádu.

J an Ludvík: Úvahy o tom, že význam státu v mezinárodních vztazích ustupuje, se objevují periodicky a vždy se nakonec ukáže, že je to nesmysl. Nejsem expert na dobývání vesmíru, ale jestli nám události posledních let něco ukázaly, tak je to to, že řádově nejdůležitějším aktérem mezinárodních vztahů zůstává stát. Během pandemie státy v podstatě lusknutím prstu zavíraly hranice, poslaly občany do lockdownů, vypínaly ekonomiku. Což je mimochodem laikům viditelnější manifestace toho, co se stalo během ekonomické krize po roce 2008. I tam musely nastoupit státy a věci vyřešit. Moderní stát je neuvěřitelně mocný a odolný organismus.

N ikola Schmidt: Narativ „dobýváním“ vesmíru je sice populární, ale v rozporu s mezinárodním právem. Nikdo vesmír nedobývá, vesmír je provincií lidstva, astronauti jsou vyslanci lidstva, státy si nemožou vesmírná tělesa přivlastnit vyhlášením suverenity. Otázka blízkých průletů v důsledku vznikající první megakonstelace Starlink je spíše z oblasti řízení provozu na oběžné dráze. Zde vidíme, jak si soukromá společnost za tichého souhlasu americké vlády uzurpuje orbitální prostor a stává se z toho mezinárodní politické téma. Bude třeba, aby provozovatelé malých satelitů nesli nejen odpovědnost (prakticky ji nesou státy, které jim povolily start), ale měli i povinné dovednosti pro úhybný manévr, protože manévrovat s 260kg Starlinkem je o poznání snazší než s tunovými multimiliardovými satelity, což se Elonovi moc nechce, levný satelit snadno nahradíte. Globální spolupráce v řízení provozu může být technologicky snadná, ale politicky bude ještě velmi obtížná.

M ical Trčka: NASA změnila svou strategii, stala se zákazníkem soukromých společností, jako jsou SpaceX, Axiom nebo Blue Origin, když od nich začala nakupovat kompletní služby spojené s misemi do vesmíru. Dříve totiž využívala jen subdodávek, a proto lze hovořit o úpadku moci státu v této oblasti. Nová kapitola komercializovaných letů do vesmíru proto nevypadá jako nová Sputnik krize, která by odstartovala mezinárodní vesmírné soutěžení, tak jako mezi Spojenými státy a Sovětským svazem, soukromé lety nejsou ani tolik navázány na pocit vlastenectví. Zaneřádění oběžné dráhy satelity, obsah stížnosti Číny, uhlíková stopa spojená s častějšími vstupy do atmosféry a další problematické aspekty vesmírných misí ukazují na absenci pravidel pro vstupování do blízkého vesmíru. V tomto smyslu by bylo třeba, aby se mezinárodní vztahy přece jen proměnily a vedly k debatě o veřejných zájmech při dobývání vesmíru. ●

Rozhovor: Roman Rakowski:

„Nebezpečí algoritmů je, že nám o nás řeknou více, než jsme o sobě schopni zjistit sami.“

„Data jsou de facto hlavní ingrediencí naší doby.“

O komodifikaci dat, o nebezpečí, které mohou představovat nové technologie pro nás jako jednotlivce i společnost, nebo o ideologizaci technologií jsme hovořili s odborníkem na technologie a etiku z Ostravské univerzity Romanem Rakowským.

Co vidíte jako největší úskalí nových technologií? → Největší úskalí vidím v komodifikaci dat nových technologií. Pokud bychom se pokusili periodizovat současnou povahu společnosti, která je neoddělitelně spjata s informačními a komunikačními technologiemi, mohli bychom hovořit o době, jež je z velké části organizována prostřednictvím analýzy a zpracování velkých dat (Big Data). Digitální technologie jsou zasazeny do širokého společenského, politického a ideologického kontextu, který tuto dobu značně definuje. Takový technologický obrat k digitalizaci má dopad na naše samotné poznávání univerza. Jednou z hlavních implikací této proměny je posun od materiální výroby a služeb pozdního kapitalismu k produkci dat. Data jsou de facto hlavní ingrediencí naší doby. Tato proměna obchodní substance vede k tomu, že se ekonomický systém zaměřuje právě na vyprodukovaná data uživatelů a jejich komodifikaci. Rozvoj takové formy digitálního kapitalismu je motivován hledáním nových oblastí, ze kterých by bylo možné vyprodukovat další data. Ta jsou následně podrobena datové analýze (algoritmy, umělá

inteligence, neuronové sítě a hluboké učení) s cílem zavedení nových služeb a obchodních modelů (či personalizace obsahu v internetovém prostředí). Dá se tedy říct, že největším úskalím nových technologií je to, že jsou médiem nových rozporů kapitalismu. Ty jsou z materiálního světa přeneseny do světa digitálního.

Mluvil jste o komodifikaci dat. Co si pod tímto pojmem představíte? → Komodifikace dat je neologismus, kterým se snažím popsat fenomén, v němž je digitální ekonomický systém zaměřen obzvláště na data a jejich produkci. V rámci politické ekonomie se jedná vcelku o nový fenomén, který předpokládá, že osobní data je možné v různých obchodních modelech směniti na peníze. Původně se jedná o mechanismus proměňující objekty a lidskou práci v pouhé předměty směny: hodnota těchto objektů pak není dána samotnou podstatou (užitnou hodnotou), nýbrž tržní hodnotou nabídky a poptávky. Podle Thomase Allmera se jedná o nové strategie akumulace kapitálu v rámci veřejného sdílení dat. Problémem se stává to, že nelze určit,

kdo je producentem dat a komu data patří, když jsou produkována samotnými uživateli. Tato data jsou poté (bez vyřešení výše nastolených otázek) přeměněna v soukromé vlastnictví velkých firem. Jsou to pak informační komodity postavené na znalostech, idejích, komunikaci a celkovém kulturním obsahu někoho jiného.

Jaké problémy vidíte z hlediska etiky v nových technologiích? → Komodifikace dat je rovněž etickým problémem. Máme zkrácenou představu o podmínkách a možnostech jak zasahovat do digitálních norem, které se skrývají za tímto novým fenoménem. Dalo by se říct, že komodifikace dat postupně utvrzuje klasický problém třídního boje – aktualizuje se klasický vztah mezi výrobními silami a vztahy, jejichž dynamika se v digitální éře proměňuje. Bowlesova teorie z knihy *Etika budoucnosti* (2021) poukazuje na mýtus technologické neutrality – už v samotném designu je zakódována určitá ideologie, která má zkrácit naše užívání: pokud nás technologie nutí věnovat jí pozornost, bylo to záměrem.

Lze to chápat tak, že technologie tedy nejsou neutrální a mohou být ideologické? A jsme společnost, která bere technologie jako ideologii? → Problém, který Bowles nastiňuje ve své knize, spočívá v definici normativní roviny jedince/inženýra (nikoliv společnosti). Bowles nechává na samotném designéroví techniku, aby se rozhodl eticky – to, zda uživatel podle ideologie designu, je čistě na designéroví, problém ideologie je přenesen na jeho zodpovědnost. Problémem však je to, že Bowles z rozhodování vylučuje ty, kterých se digitální ideologie týká nejvíce: technologickou společnost / uživatele techniky a producenty dat (tedy novou digitální třídu). V tomto kontextu je zřejmé, že konfrontuje politickou teorii techniky a etiku technologií. Politická

revoluci způsobil darwinismus, díky němuž jsme zjistili, že nejsme neadaptabilnějším druhem. Třetí revoluce byla započata Renéem Descartem, který nás naučil racionalizaci a smířil nás s myšlenkou, že vlastní vědomí můžeme mít zcela pod kontrolou, což posléze vyvrátila až Freudova psychoanalýza. Čtvrtá revoluce – ta právě probíhající – začala s Alanem Turingem: stávají se informačními organismy (inforgy) a naše realita se vzájemným propojováním informací proměňuje v infosféru, kterou sdílíme s dalšími činiteli, nejen lidmi, ale i algoritmy. Umělá inteligence v tomto prostředí nemusí být nutně chytřejší než my, stačí, že nás dokáže mystifikovat (jak ukázal Turingův test). Ocítáme se tak v bodě, kdy je naše sebeporozumění a poro-

Vize průmyslu 4.0 je taková, že pracovat budou stroje a lidé budou stroje vymýšlet a opravovat. To si ale žádá vysokou odbornost, jež zdaleka není přístupná všem částem společnosti. Můžeme tedy čekat další ničení strojů lidmi, které připraví o práci? → V rámci diskuze o možnostech současné automatizace je třeba se zaměřit na zprostředkování vědy a vědeckých poznatků směrem k široké veřejnosti (informovanost a popularizace vědeckých faktů a inovace). Společnost by měla umět interpretovat svou pozici v celku technicko-sociálních změn. Tím můžeme adekvátně reagovat na případné změny již na úrovni samotného vzdělání – právě adekvátní výběr povolání a aktuální politika vzdělání může předejít nezaměstnanosti. Sledovat nové trendy a vývoj trhu je nezbytné. Zároveň je třeba vědecká fakta a výsledky zakomponovat do narativu o poznávání skutečnosti, o emancipaci člověka vědou a technikou, o směřování pokroku (což předpokládá i politickou interpretaci redistribuce nových technologií směrem ke společnosti). Je třeba tedy automatizaci politizovat a dostat do popředí veřejné diskuze. Bez této diskuze technologie nebude možné demokratizovat. Pokud se technická revoluce dotýká celé společnosti, měla by mít společnost možnost do designování technologií zasahovat.

Populistická rétorika a vítězství Donalda Trumpa i volby v roce 2020 odhalily frustraci běžných Američanů se stavem americké liberální demokracie.

teorie techniky nabízí možnost demokratizace technologií, tedy způsoby, jak do designu zasahovat – a to zpětně, prostřednictvím společnosti (či demokracie). Tuto možnost můžeme pozorovat ve dvou rovinách: 1) deideologizace techniky, kdy si musíme uvědomit, že vůbec můžeme technologie svým rozhodnutím ovlivňovat; 2) demokratizace techniky, tedy že jasným nesouhlasem lze dosáhnout změny cíle techniky. Vykresluje se nám zásadní rozdíl mezi potřebou etiky nebo kritického myšlení. Na jedné straně je zodpovědný designér, na straně druhé uvědomělá společnost. Pokud designér podle hodnotám a etice firmy, je zde společnost, která může agregovat své zájmy a do designu zasahovat. Je tedy jasné, že požadavek samotné etiky je neefektivní, muselo by se změnit samotné konkurenční prostředí, což je neuskutečnitelné, protože technologie v současném diskurzu digitálního kapitalismu jsou právě hnacím motorem hodnoty konkurenceschopnosti.

Někdy to vypadá, jako by odpovědi naší společnosti na jakýkoliv trochu složitější problém byla technologie, např. místo toho, aby člověk žil zdravě, chová naději, že v budoucnu ho zachrání pokročilá technologie ve zdravotnictví. Slouží nám technologie jako samospásné řešení? → Domnívám se, že technologie tento potenciál mají. Obrovský sběr dat o člověku dává nové možnosti interpretace. Italský filozof informace Luciano Floridi dokonce hovoří o tom, že jsme ve čtvrté revoluci sebepoznávání člověka. V první, kopernikovské revoluci jsme museli znovu promyslet svou roli a místo ve vesmíru, jehož jsme už nebyli středem. Druhou

změně světa definováno informačními technologiemi: algoritmy nám o nás řeknou více, než jsme o sobě schopni zjistit sami.

Jsou sociální sítě nástrojem pro demokratizaci, či k zneužití možností demokracie?

→ Řekl bych, že sociální sítě nabízejí určitý prostor (ve smyslu agory), ovšem problémem je to, že lidé s takovým svobodným prostředím složitě pracují. Pokud bychom se přiklonili ke konceptu deliberativní demokracie, tak ta je založena na tom, že musí v rámci diskuze fungovat racionální pravidla, prostřednictvím nichž se artikulují témata v diskusi. A to je největším problémem současné diskuze, tato racionální je nabourávaná současnými trendy populismu, post-pravdy a fake news. Je nejspíš třeba určitě didaktiky a kondice veřejného mínění.

Kdy odhadujete příchod bájného bodu singularity? A co od něj očekávat? → Domnívám se, že do bodu singularity nedorazíme. Strong AI stále disponuje základním problémem, a to tím, že syntaxe není sémantika.

I kdyby nás dokázala v rozhovoru přelstít, je to jen z toho důvodu, že má větší jazykovou databázi než člověk. Tím se nám může jevit jako že „myslí“. Není pochyb, že AI dokáže řešit stanovené cíle mnohem rychleji než člověk, to je však dáno počítačnou silou nových technologií. Ovšem zda si dokáže stanovit vlastní cíle... To je ten hlavní problém. Sami ani přesně nevíme, jak funguje lidská mysl, natož abychom ji mohli vytvořit v softwaru. Je to spíše filozofický problém (filozofie mysli, neurovědy, apod.).

Jak hodnotíte vztah České republiky, potažmo české vlády, k moderním technologiím?

→ Česká republika na rozvoj nových technologií celkem „svízně“ reaguje. Na tuto problematiku narážím v mnoha dokumentech, iniciativách a politikách, avšak nehovoříme už o dalším problému, totiž že se technologie vyvíjejí rychleji, než jsme schopni reflektovat. Implementace nových technologií stojí před problémem, který je zapříčiněn tzv. Moorovým zákonem: každých 18 měsíců se výkon výpočetních obvodů zdvojnásobí, což implikuje to, že se technologie vyvíjejí exponenciálně obrovskou rychlostí. Pokud se na tento problém podíváme holisticky, znamená to, že se technologie vyvíjejí rychleji, než jsme schopni na rovině vztahu společnosti a technologie reflektovat. Vývoj normativních rámců ve formě konkrétních zákonů je tedy logicky pomalejší než vývoj samotných technologií. Je však třeba, aby technologický progres korespondoval s výukou informatického myšlení na našich školách, a tak připravovat absolventy, kteří budou schopnější přizpůsobit se automatizaci a robotizaci trhu, což jsou požadavky průmyslu 4.0. ●

→ Roman Rakowski je odborným asistentem na Filozofické fakultě Ostravské univerzity v Ostravě. Ve svém bádání se zabývá politickou filozofií a filozofií technologií. V rámci analýzy nových technologií využívá obzvláště východiska kritické teorie. Aktivně se také věnuje problematice Industry 4.0. a tvorbě politik.

Komentář: Odliv mozků, etika výzkumu a podfinancování vědy na Západě. Jak se z Číny stává technologický gigant světa

Ivana Karásková

Čína by se podle slov čínského vůdce Si Ťin-pchinga měla do poloviny tohoto století stát technologickou supervelmocí. Cílí hlavně na obory budoucnosti, jako jsou kvantová fyzika, robotika, umělá inteligence, nanotechnologie, genetika nebo vesmírný výzkum. V některých oblastech výzkumu, např. nové materiály, Čína dokonce už vede. A v počtu publikovaných článků a podaných patentů předstihla v lednu tohoto roku Spojené státy americké. Začíná také investovat do základního výzkumu, což je znakem vyspělé země.

————— V dalších oblastech ale Čína zatím v žebříčcích nevede a ambiciózní plány, které představil Si Ťin-pching, vyžadují přemýšlení o tom, jak rychle dohnat (a předstihnout) ostatní země. Peking proto na jednu stranu masivně investuje do podpory domácí vědy a výzkumu, ale také se podílí na praktických, jež nejsou chápány jako úplně běžné. Pro svět tak představuje čínský přístup k vědě a výzkumu velkou výzvu. Čína nezpochybnitelně posouvá v mnoha oblastech

úroveň poznání a její strategické přemýšlení o směřování vědy a výzkumu a korespondující financování mohou být inspirací pro evropský přebyrokratizovaný systém vědy a výzkumu. Na stranu druhou vynucuje rozsáhlé přenosy technologií od firem působících na čínském trhu, umisťuje výzkumné pracovníky Čínské lidové osvobozené armády na zahraniční univerzity a do vědeckých institucí a v nemálo případech, jak se ukázalo, provozuje vědeckotechnickou špiónáž.

Rizika pro svět

Z geopolitického hlediska zvyšuje zapojení technologií, i těch získaných různými způsoby v zahraničí, konkurenceschopnost čínského průmyslu a výzkumného sektoru vůči evropským (tedy i českým) protějškům. Evropská unie i některé členské státy si toho začínají být stále více vědomy a přicházejí (zatím spíše pomalu a sporadicky) s nástroji, které mají zvýšit transparentnost spolupráce s Čínou ve vědě a výzkumu a upozornit západní vědce

na rizika spolupráce. V mnoha případech si totiž západní výzkumné instituce nejsou vědomy základních parametrů fungování čínské společnosti a právního řádu. Například toho, že čínská domácí legislativa vyžaduje, aby všechny složky čínské společnosti (tedy např. soukromé společnosti, univerzity i jednotliví vědci) plnily politický cíl vytyčený čínskou komunistickou stranou, v tomto případě dosažení čínské technologické převahy, a aby poskytly veškerou součinnost čínskému státnímu aparátu. O tom, jak mohou vypadat parametry požadavků kladené na čínské i soukromé společnosti ze strany čínského státu, se ostatně velmi obšírně hovořilo i u nás v souvislosti s riziky vpuštění společnosti Huawei do budování sítí páté generace.

Ve výsledku mohou tedy západní vědci a jejich výzkum nepřímo podporovat růst vojenské moci Číny.

Druhý problém představuje samotné použití technologií. Čína se příliš netají tím, že maskuje vojenský výzkum jako civilní a stírá hranici mezi využitím technologií v praxi. Získávání technologií v zahraničí tak přispívá k modernizaci čínské lidové osvobozené armády, protože mnoho z těchto technologií spadá do kategorie dvojího užití a má dopady na národní bezpečnost. Ve výsledku mohou tedy západní vědci a jejich výzkum nepřímo podporovat růst vojenské moci Číny, země, kterou i jindy tak přeoopatrná Evropská komise označila za „systémového rivala“. V neposlední řadě spolupráce s Čínou přináší také řadu etických otázek. Propojení moderních technologií s nástroji digitálního sledování posiluje represivní kapacity státu, což je patrné zejména v případě etnických menšin, např. Ujgurů. V Číně byly vyvinuty technologie, které využívají pokročilou umělou inteligenci pro rasové profilování a doplňují stávající sadu mnohdy kontroverzních policejních nástrojů. Zatímco o digitálním sledování a rasovém profilování se v Evropě již hovoří, dalším problematickým aspektem čínského přístupu ke vědě a výzkumu – ať již jde o zákulisí pokroků v kvantových technologiích, sekvenování genomu a zásahu do genetické informace nebo testování nových léků – nebyla věnována v Evropě velká pozornost.

Čína jako země neomezených možností
Pro zahraniční vědce Čína představuje zemi neomezených možností, jež umožňuje financovat výzkum, který by byl v jejich vlastní zemi neproveditelný. Buď proto, že sehnat na něj prostředky by bylo v přebyrokratizovaném systému financování vědy příliš složité, nebo proto, že by byl výzkum odmítnut z etických

důvodů. Čína netrpí ani nedostatkem financí, ani přehnanými skrupulemi.

Samotný výzkum, při němž dochází k odlišení mozků z Evropy, je jeden problém, druhým je pak využití výsledků vědeckého výzkumu v praxi. Velmi málo se hovoří např. o tom, že první kvantový satelit, který na orbit vypravila Čína, nebyl intelektuálním dítkem čínských vědců, ale projektem rakouského vědce, jenž na něj nesehnal v Evropě financování. Čína byla ochotna projekt podpořit, bez ohledu na to, že – jak vědec otevřeně upozornil – satelit možná nebude fungovat. Stojí za to i zmínit, že první geneticky upravená dvojčata se narodila v Číně za použití vynálezu západní vědy – technologie CRISPER interference.

Další eticky kontroverzní výzkumy byly popsány i v českých médiích, např. využití výsledků výzkumu rozpoznávání charakteristik jednotlivých osob podle tváře, hlasu nebo chůze pro policejní represe vůči etnickým menšinám v Číně.

Lze argumentovat tím, že kontroverzní použití vědy v Číně je okrajovou záležitostí a co se děje v Číně, nemusí mít nutně etické dopady na mezinárodní společenství. Bohužel tomu tak úplně není. Problém pro mezinárodní společenství čínské kroky představují v okamžiku vývozu technologií do dalších zemí, jak

du s principy dobré praxe zajištění práv osob, na nichž se testují nová léčiva.

V bezpečí díky technologiím

Pokud si položíme klíčovou otázku, proč vlastně Čína investuje do nových technologií, vysvětlení může být překvapivě prosté. Čína vnímá nové technologie jako prostředek pro zajištění své vlastní bezpečnosti vůči současnému hegemonovi, tedy Spojeným státům americkým. Čínské vedení si brzy uvědomilo, že k přechodu od ekonomiky zaměřené na výrobu k rozvinuté ekonomice budou zapotřebí technologie, v nichž nemají západní země zatím tak velký náskok nebo jež se vyvíjejí ve skocích jako v případě elektromobility nebo kvantových technologiích. V jiných oborech, kde západní země tradičně vedou, to zatím Čína nemá tak snadné, jak ukazují problémy se závislostí na dodávkách polovodičů. V těchto oblastech Čína cítí, že se musí zbavit závislosti zejména na Spojených státech amerických, což by jí při eskalaci ve vzájemných vztazích mohlo oslabovat.

Druhým důvodem je přesvědčení čínského vedení o nezbytnosti zvládnutí technologií jako prostředku pro udržení koheze státu. Čínské komunistické vedení věří, že jedním z důvodů pádu Sovětského svazu bylo nedostatečné informování ze strany státních orgánů a zastírání skutečných ekonomických problémů. Domnívá se, že informace shromážděvané pomocí moderních technologií a analyzované díky umělé inteligenci jí pomohou najít optimální řešení řízení velké společnosti bez toho, aby musela vpustit do hry jiné nástroje, jakými jsou např. demokratické volby nebo ekonomika, do níž by stát zasahoval jen minimálně. Vzhledem k tranzici, kterou Čína právě prochází, a trajektorii vztahů se Spojenými státy americkými je logické očekávat, že Čína bude nadále strategicky investovat do roz-

Pro zahraniční vědce Čína představuje zemi neomezených možností, jež umožňuje financovat výzkum, který by byl v jejich vlastní zemi neproveditelný.

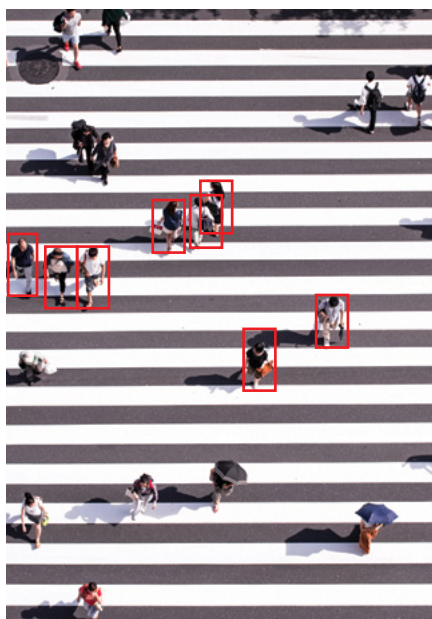
se tomu stalo např. u sledovacích zařízení mířících do Srbska. Implicitně čínský přístup k vědě a výzkumu pomáhá rovněž dumpingu některých etických standardů používaných ve vědě. Například testování čínských mRNA vakcín proti novému typu koronaviru probíhalo na vojácích čínské lidové osvobozené armády před tím, než byla vakcína schválena k použití. Tyto praktiky nejsou zcela v soula-

voje své vědy a výzkumu. A že bude usilovat o to, aby jí zahraniční vědci, včetně těch evropských, v jejím úsilí pomáhali. ●

→ Ivana Karásková je analytičkou Asociace pro mezinárodní otázky se specializací na Čínskou lidovou republiku a European China Policy Fellow v berlínském think tanku MERICS.

Komentář: Sci-fi v přímém přenosu? Selhání debaty o mezinárodním zákazu autonomních „zabijáckých robotů“

Ondřej Rosendorf, Michal Smetana

V loňském roce se objevila zpráva jako ze sci-fi filmu. Dle expertů OSN použily libyjské vládní síly v březnu 2020 proti povstaleckým skupinám Kargu-2, sebevražedný dron turecké výroby se schopností rozpoznat lidský obličej a následně odpálit nesenou municí. Ze zprávy vyplývá, že se jednalo o autonomní zbraňový systém, který byl naprogramován k útočení na cíle bez přímého lidského dohledu. Řada komentátorů tak neváhala označit tento incident za faktický počátek věku autonomních „zabijáckých robotů“.

———— Odborníci na autonomní technologie od počátku upozorňují na to, že útok dronu v Libyi není nutně ničím unikátní a že navzdory novinovým titulům neexistuje žádný důkaz o tom, že stroj v daný čas skutečně operoval zcela autonomně. To ovšem nic nemění na skutečnosti, že vývoj autonomních zbraňových systémů, schopných samostatně zaměřovat a útočit na cíle bez lidského

dohledu, patří mezi nejvýraznější současné globální trendy v oblasti vojenské inovace. Ačkoliv nasazení plně autonomních zbraní do ozbrojených konfliktů je i po technologické stránce stále ještě otázkou budoucnosti, systémy jako izraelský sebevražedný dron Harpy, jihokorejská robotická hlídková zbraň Super aEgis II či systémy americké protivzdušné obrany Phalanx již dnes demonstru-

jí praktickou využitelnost strojů s vysokou mírou autonomie.

Úskalí autonomních zbraní

Technologicky vyspělé státy jako USA, Rusko, Čína, Izrael či Jižní Korea tak do dalšího vývoje autonomních zbraní každoročně investují nemalé finanční prostředky a slibují si od nich mj. vyšší rychlost a efektivitu,

Žádná technologie zatím není schopna nahradit lidský úsudek, zda je útok v souladu s mezinárodním humanitárním právem.

derných zbraní, kterou nepodepsal žádný jaderný stát a doposud tak nevedla k likvidaci ani jediné jaderné hlavice.

Jaké stanovisko by k autonomním zbraňím mělo zaujmout ČR?

Pozice České republiky v těchto jednáních byla doposud spíše pasivní a z větší části se překrývá s většinovým postojem evropských států. Plošný zákaz autonomních zbraní bez specifikace podmínek legitimního využití technologie je tak považován za nepřiměřený, avšak absence jakýchkoliv pravidel je také vnímána spíše negativně. Kompromisní opatření, jako je dříve zmiňovaný návrh Francie a Německa na přijetí politické deklarace o autonomních zbraňích, tak představují jednu z možností, které může Praha aktivně prosazovat. Byť se postoje zemí EU a některých států NATO (včetně USA) v otázce regulace liší, nestaví nás to nutně do situace, kdy bychom si museli vybírat mezi evropským a transatlantickým přístupem. Posun v diskusi o autonomních zbraňích zprostředkovaný EU v dlouhodobém horizontu usnadní diskusi v rámci NATO, kde díky překrývajícímu se členství dojde k alespoň částečnému sjednocení jinak velmi rozdílných preferencí.

Je nicméně třeba zmínit, že strategické dokumenty České republiky identifikují autonomní systémy a související technologie jako jednu z oblastí s největším potenciálem pro rozvoj armády a obranného průmyslu. Deklarovaná ambice o posílení schopností v této oblasti však spíše než cokoliv jiného sleduje globální trend ve vojenské inovaci. Česká republika v současnosti nedisponuje žádnými zbraňovými systémy se schopností operace v autonomním režimu a nevládní ani dálkově řízené ozbrojené drony. Jedním z důvodů je bezesporu fakt, že Česká republika ve vojenské inovaci do značné míry zaspala dobu, ale souvisí s tím i absence reálné potřeby rozvoje schopností v této oblasti. Pokud ale k mezinárodnímu zakazu či významnému omezení autonomních zbraní nedojde – což se v tuto chvíli bohužel jeví jako nejpravděpodobnější varianta –, česká armáda se adaptací na tento globální trend v oblasti vojenských inovací nevyhne. Jakkoliv představy o zabíjäckých „Terminátorech“ zatím ještě stále patří do žánru sci-fi, posilování autonomie strojů i v tak kritických funkcích, jako je zaměřování a likvidace lidských cílů, se stává realitou, se všemi riziky, které do způsobu vedení války přinášejí. ●

→ Ondřej Rosendorf je doktorand na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy a výzkumný pracovník v rámci Peace Research Center Prague a výzkumného týmu Experimental Lab for International Security Studies (ELISS).

→ Michal Smetana je koordinátor Peace Research Center Prague, hlavní výzkumník ELISS a pedagog na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy.

menší závislost na komunikačním spojení a v neposlední řadě eliminaci lidského pochybení v důsledku emocí, chybného úsudku a dalších „typicky lidských“ faktorů.

Řada států, nevládních organizací a expertů však dlouhodobě upozorňuje na to, že tyto výhody směřující k vylepšení vojenských schopností doprovázejí i neméně zásadní rizika. Ve strategické rovině je to především právě zmiňovaná rychlost zpracování a vyhodnocování informací, která může mít za následek ztrátu kontroly nad použitím síly a nezamýšlenou eskalaci konfliktu. Je zde ovšem i širší právní problém: zatím žádná existující technologie není schopna nahradit lidský úsudek nezbytný k vyhodnocení toho, zda je útok v souladu s ustanoveními mezinárodního humanitárního práva, tedy zdali je přiměřený dané situaci a zaměřuje se na legitimní vojenské cíle. V tomto směru se často objevuje i etický argument, že stroje by v první řadě neměly mít pravomoc rozhodovat o životě a smrti, dokonce ani kdyby byly technicky schopné jednat v souladu s mezinárodním právem, protože lidský život je v kontextu použití autonomních zbraní redukován na pouhá data a dochází tak k degradaci jeho hodnoty.

Z našeho nedávného experimentálního průzkumu o etičnosti autonomních zbraní jasně vyplývá, že veřejnost vnímá jejich použití ve vojenských operacích jako méně etické než v případě konvenčních zbraňových systémů nebo i dálkově řízených ozbrojených dronů. Výsledky ukazují, že pro velkou část veřejnosti je představa, že by měly o životě a smrti ve válce rozhodovat stroje a algoritmy, instinktivně odpudivá.

Snahy o zákaz „zabíjäckých robotů“

Zejména zmiňovaná právní a etická rizika spojená s autonomními zbraňemi stála za vznikem „Kampaně na zastavení zabíjäckých robotů“ a zahájením snah o mezinárodní zákaz plně autonomních zbraní. Diskuze se brzy přesunula na úroveň orgánů Organizace spojených národů, kde byla v rámci Úmluvy o zakazu či omezení některých konvenčních zbraních (CCW) zřízena Skupina vládních expertů pověřená zformulovat doporučení ohledně možného omezení či zakazu „smrtících autonomních zbraňových systémů“.

Přestože jednání na půdě OSN v Ženevě probíhala několik let, nepodařilo se doposud dosáhnout žádného substantivního výsledku.

Posledním zklamáním byla prosincová konference, od které si řada států a nevládních organizací slibovala posun v otázce přijetí konkrétních doporučení směřující k výraznému omezení vývoje autonomních zbraní. Sám generální tajemník OSN se dříve nechal slyšet, že by bylo po morální stránce zavřejhodné, pokud by svět autonomní zbraně nezakázal. Na třicet zemí již vyjádřilo podporu přijetí právně závazného nástroje k regulaci těchto systémů, ale proveditelnost takového opatření se v tuto chvíli zdá být krajně nejistá. Proč tomu tak je?

Od počátku se v rámci jednání formují dvě názorové skupiny s neslučitelnými preferencemi. Na jedné straně stojí nevládní organizace, státy globálního Jihu a několik neutrálních zemí jako Rakousko či Irsko, které zdůrazňují rizika autonomních zbraní a usilují o přijetí právně závazného zakazu. Na druhé straně stojí velmoci a technologicky vyspělé státy jako USA, Rusko, Izrael a Jižní Korea, které zdůrazňují výhody těchto systémů a jsou co se regulace týká podstatně zdrženlivější. Určitou středovou pozici pak zaujímá většina států EU včetně Německa a Francie snažící se nalézt kompromisní řešení, např. prostřednictvím přijetí politické deklarace nebo sborníku o mezinárodním právu platném pro autonomní zbraně.

Jednání pak komplikuje i řada dalších faktorů, včetně samotné definice toho, co lze vůbec považovat za autonomní zbraň. Státy si uvědomují, že příliš široká definice by mohla mít negativní dopad na již používané, částečně autonomní vojenské nástroje, jako jsou systémy protivzdušné obrany či sebevražedné drony. Příliš specifická definice by zase umožnila státům regulaci obcházet, a řada nebezpečných systémů „v šedé zóně“ by tak kontrole unikla.

Názorová rozmanitost současné diskuze v uplynulých letech jasně ukázala, že dosažení konsenzu se jeví jako nerealistické. To je pro přijetí závazných opatření v rámci dané Úmluvy o některých konvenčních zbraňích OSN zásadní problém, protože zde platí pravidlo jednomyslnosti a každý stát tak má fakticky možnost daná opatření vetovat. Pokud by se tak podařilo v blízké budoucnosti dosáhnout přijetí zakazu autonomních zbraní, velmi pravděpodobně by to bylo mimo rámec této Úmluvy a bez participace klíčových hráčů, jako jsou Spojené státy, Rusko, Izrael či Jižní Korea – podobně jako je tomu např. v nedávno přijaté Smlouvě o zakazu ja-

Analýza: NATO a vývoj nových schopností: politika, business i signál soudržnosti

Eliška Filová

Vývoj nových jak kolektivních, tak individuálních schopností (tzv. capability development) je důležitou součástí Severoatlantická aliance (NATO). Aliance zároveň stanovuje, jaké prostředky a schopnosti jsou pro kolektivní obranu zásadní a do čeho by měly členské země investovat. Vývoj nových schopností neznamená jen budování nových technologií, ale signalizuje i sjednocenost a soudržnost celé Aliance.

Továrna NATO?

Co si však má člověk pod pojmem „schopnost“ představit? NATO definuje vývoj nových schopností jako „být schopen jednání k dosažení požadovaného cíle nebo efektu“. Typickým příkladem je schopnost nasazení ozbrojených složek nebo možnost výměny informací mezi NATO entitami. Aby toho byla Aliance schopna, musí k tomu mít odpovídající infrastrukturu, ať už se jedná o fyzickou strukturu nebo o komunikační systémy.

Než může jakákoliv schopnost vzniknout, musí být jasně definované požadavky. Jak se nové požadavky vytvářejí, záleží na způsobu financování. Obecně se jedná buď o rozpočet samotných členských zemí, nebo o rozpočet společný. V prvním případě požadavky vznikají ze čtyřletého cyklu obranného plánování (NATO Defence Planning Process), ze kterého jsou členským zemím zadány konkrétní požadavky, jež mají naplnit. V druhém případě, na který se v tomto článku budu soustředit, jde o tzv. Common Funded Capability Delivery, kdy se vytvářením požadavků zabývá Velitelství spojeneckých sil pro operace (ACO) a Velitelství spojeneckých sil pro transformaci (ACT). Vývoj požadavku má přesně daný proces, definici a řídí se podle rámce stanoveného Americkým ministerstvem obrany, tzv. DOTMLPF-I, což je zkratka pro: doktrína, organizace, trénink, materiál, vůdcovství, personál a vybavení. „I“ představuje interoperabilitu, která je unikátní pro NATO.

Zjednodušeně se dá říct, že schopnosti tedy vznikají z „operačního problému“ identifikovaného Velitelstvím spojeneckých sil pro operace, které daný problém popíše. Zajímavá je lingvistika počátečního bodu. Požadavek nikdy nemluví o řešení, ale o způsobilosti „něčeho“ co by NATO mělo být schopné

Není překvapivé, že Velká Británie nebo USA nechtějí sdělovat ostatním členům NATO polohu svých jaderných ponorek.

udělat. „Potřebujeme počítač s větším úložištěm dat“, není správně definovaný požadavek, ale „NATO musí být schopné uchovat více dat“, již ano. Jestli to nakonec bude počítač, se stanoví později v procesu. Nemusí se tedy vždy jednat o materiální řešení. Nová schopnost nemusí být nutně nová technologie nebo něco, na co si můžeme fyzicky sáhnout. Člověk by nečekal, že počáteční bod je stejný pro vývoj všech schopností, ať už se jedná o nové učební standardy nebo drony.

Letecká obrana jako výstavní NATO projekt

K nejdůležitějším společně financovaným projektům Aliance patří systém Alliance Ground Surveillance (AGS), který je složený z pěti bezpilotních letadel NATO RQ-4D Phoenix, a flotila Boeing E-3A Airborne Early Warning and Control Force (AWACS). Pokud jste někdy zahlédli dron NATO, tak

se jednalo právě o AGS – bezpilotní, dálkově řízený a neozbrojený letoun využívající se k získávání průzkumných a výzvědných informací. AWACS, zjednodušeně letoun včasné výstrahy, kterým samo NATO přezdívá oko v oblacích, je sledovací a kontrolní centrum pro protivzdušnou kontrolu. AGS a AWACS jsou prozatím jediná zařízení, na nichž můžeme najít vlajku Severoatlantické aliance.

Oba typy letounů jsou pro Alianci vojensky i politicky důležité. Nejde jen o to, co AGS a AWACS technologicky umí, ale jak důležitou roli hrají pro všech třicet členských států. Každá země je velice citlivá na sdílení zpravodajských informací s dalšími dvaceti devíti partnery. Není překvapivé, že Velká Británie nebo USA nesdělují ostatním členům polohu svých jaderných ponorek. Díky AWACS může NATO jako takové získat své vlastní zpravodajské informace pro své účely, aniž by bylo závislé na informacích od členských států. Proto je pro mnohé státy jednodušší investovat do společných schopností než zpřístupňovat své vlastní informace.

AGS a AWACS letadla jsou pro NATO důležitá nejenom vojensky, politicky, ale pro mnohé země i finančně. V podstatě by se dalo říct, že NATO je jako exkluzivní klub. Každý člen přispívá finančně do rozpočtu NATO a díky tomu získává přístup k technologiím jako AWACS nebo AGS. Menší země, jako třeba Česká republika, nebo země bez stálé armády jako Island, se rozpočtem na obranu nemohou rovnat zemím jako Spojené státy americké. Díky svému členství tak mají přístup ke společným schopnostem NATO. Česká republika je jedním z patnácti států, které se podílely na pořízení AGS, a lucemburské letectvo se skládá jenom a právě z NATO AWACS.

Politika stranou, byznys vpřed

Alianční státy jsou vojenskými spojenci, ale to samé neplatí pro zbrojní průmysl. Pro komerci jde alianční politika stranou. Jakmile se začnou definovat požadavky, obzvlášť pokud se jedná o požadavky na dodání nových technologií, různé společnosti si už brousí zuby na získání potenciální zakázky. V roce 2011 se odhadovalo, že Aliance zaplatí za celý životní cyklus AGS 2,2 mld. EUR. V praxi tato částka však může mnohonásobně narůst. Pět NATO AGS dronů Phoenix, vyvinutých nadnárodním americkým gigantem Northrop Grumman Corporation, stálo odhadem téměř 590 mil. EUR. Další americký gigant, Boeing, který vyrábí a dodává letouny AWACS, v roce 2019 získal dalších téměř 900 mil. EUR na údržbu letounů do roku 2035.

Ačkoliv stíhací letadla ještě nedosloužila, Severoatlantická rada v roce 2016 zahájila iniciativu Alliance Future Surveillance and Control (AFSC) o pokračování monitorování oblohy nad aliančním teritoriím. Iniciativa si pokládá za cíl zásadně redefinovat, jak bude provádět průzkum, vedení a řízení v budoucnu. Je stále ve fázi definování vojenských požadavků a studii a konceptů od šesti národních nebo nadnárodních firem a konsorcií včetně Boeingu. Zajímavé je vidět, že Boeing se o zakázku nehlásí sám, ale dal dohromady konsorcium s několika evropský-

mi společnosti jako italský Leonardo, britský Inmarsat nebo francouzský Thales. Airbus je naopak jediná evropská společnost, která se nespojila v konsorcium. Boeing a Airbus spolu vždy soutěžily o leteckou nadvládu a Boeing se snaží získat konkurenční výhodu spoluprací s dalšími firmami, jež budou soutěžit o dílčí části AFSC.

Signál sjednocenosti a soudržnosti

Co společně financované schopnosti znamenají pro mezinárodní vztahy? Podíváme-li se na společně financované schopnosti a vývoj nových technologií ze širšího pohledu, uvidíme přesah do globální politiky. Skutečností, že všech třicet členských států se nejen shodne, financuje a vyvine potřebné schopnosti, signalizuje funkčnost, sjednocenost a soudržnost Aliance.

Na Varšavském summitu v roce 2016 se státy shodly na tom, že NATO musí mít celou škálu schopností nezbytných k odstrašení a obraně proti potenciálním protivníkům a hrozbám, kterým by mohla Aliance čelit. Důvěryhodnost je základ pro úspěšné odstrašování a vývoj nových schopností je jeden z principů alianční kredibility. Pokud Aliance nemá vhodné schopnosti a technologie, kolektivní odstrašování a obrana nebude efektivní.

Interně, vývoj nových schopností můžeme vnímat jako signál zdravého fungování celé Aliance. Dokončit celý proces od definování požadavků po dodání není jednoduchý proces ani pro jeden stát. Příkladem může být vývoj amerických bojových letounů F-35, který se stal nechvalně známý díky velmi pomalému tempu vývoje. Počáteční výzkumný program začal na začátku devadesátých let a operační byl až v roce 2015. Pro další příklad nemusíme až za oceán. Česká republika začala s modernizací svých bojových vozidel pěchoty v roce 2005 a výroba doposud nezačala.

Členské státy si ale musí věřit i mezi sebou. Některé si jsou přirozeně blížší a jsou vůči sobě přátelštější než jiné státy, což je často dané kulturními podobnostmi a geografii. Spojené státy americké, Kanada a Velká Británie spolu sdílejí zpravodajské informace rámci aliance zpravodajských služeb tzv. Five Eyes, které nesdílejí s dalšími NATO státy. Dalším příkladem je Česká republika, která je členem Visegrádské skupiny společně se Slovenskem, Maďarskem a Polskem. V Alianci můžeme také najít jiné vnímání hrozeb. Například Itálie a Španělsko budou více angažovány v tématu migrace ze severní Afriky a Středního východu, kdežto Polsko a pobaltské státy budou věnovat více pozornosti Rusku. Přesto všech třicet států přijalo čl. 5 Severoatlantické smlouvy, kde souhlasily s tím, že dojde-li k ozbrojenému útoku proti jednomu nebo více členům Aliance, budou tento útok považovat za útok proti všem.

Pro menší členské země, které se historicky ocitly izolované, když čelily vnější agresi, je členství v NATO velmi důležité. Česká republika se účastnila a stále účastní mnoha zahraničních misí. Za zmínku stojí působení jednotek Armády České republiky v Pobaltí v rámci Alianční předemnuté přítomnosti (Enhanced Forward Presence). Česká republika se

Nová schopnost nemusí být nutně nová technologie nebo něco, na co si můžeme fyzicky sáhnout.

také dobrovolně přihlásila k vedení Centra ochrany proti zbráním hromadného ničení (Joint Chemical, Biological, Radiological and Nuclear Defence Centre of Excellence) ve Vyškově, kde je jednou z hlavních priorit rozvoj schopností a obranného plánování v rámci zbrání hromadného ničení.

Vývoj nových schopností pro Severoatlantickou alianci není velmi atraktivní téma pro akademiky a definováním požadavků se zabývají převážně lidé, kteří v tomto oboru pracují. Není to nic překvapujícího, protože dokumenty obsahující popis nových schopností jsou často utajované a samotný proces toho o mezinárodní politice moc nevyovídá. Musíme to proto vidět z širšího pohledu, abychom pochopili, jak jsou schopnosti důležité pro kolektivní odstrašování a obranu a pro sjednocenost a soudržnost Aliance. ●

→ Eliška Filová je absolventkou War Studies na King's College London a momentálně pracuje pro NATO Allied Command Transformation, kde se věnuje transformaci spojeneckých sil. (Tento článek vyjadřuje výlučně osobní názory autorky, nejde o oficiální postoje NATO.)

Komentář: Ministr pro evropské záležitosti: Nutnost pro předsednictví, nebo budoucnost struktury české zahraniční politiky?

Jiří Palounek

illu: Christian Lue / Unsplash

Nová vláda Petra Fialy přinesla rozšíření o tři ministry bez portfeje. Kromě řadových ministrů tak nově ve Strakově akademii zasedají i předseda legislativní rady, ministryně pro vědu a výzkum a ministr pro evropské záležitosti. Všechny tři posty již někdy v české vládě existovaly a nejedná se tedy o výraznou novinku. Minimálně u ministra pro evropské záležitosti by se ovšem mělo začít diskutovat, zda z této pozice neudělat stálý post i ve vládách následujících.

Ministra pro evropské záležitosti měla zatím pouze druhá vláda Mirka Topolánka a vláda Jana Fischera. Tato pozice vznikla pro období prvního českého předsednictví v Radě Evropské unie, které probíhalo v první polovině roku 2009. Následující vlády od ní opět upustily. Logika obnovení pozice ve Fialově vládě je pak de facto stejná, tj. koordi-

novat přípravu a následné provedení našeho předsednictví v druhé polovině roku 2022.

Evropská agenda je v současné době rozdělena mezi dvě instituce – Ministerstvo zahraničních věcí ČR a Úřad vlády ČR. V Černínském paláci zasedá Odbor společné zahraniční a bezpečnostní politiky EU, Odbor politik EU, a dokonce

speciální Odbor přípravy a koordinace českého předsednictví v Radě EU. Ve Strakově akademii pak operuje celá (velmi rozsáhlá) sekce pro evropské záležitosti, vedená státní tajemnicí pro evropské záležitosti, jejíž oddělení řeší vše – od čerpání evropských fondů, přes koordinaci české pozice při jednáních v rámci EU až po přípravu samotného předsednictví.

Ministerstva pro Evropu ve zbytku Evropy

Jak ukázala nedávná analýza konsorcia České zájmy v EU, mezi členskými státy Unie se velmi liší, kam v rámci vládní struktury zapadá evropská politika. I v rámci jednotlivých států dohled nad touto agendou často mění ruce. Mnohé státy mají stejně jako v současné době Česko speciálního státního tajemníka, další mají „juniorní ministry“ (z anglického „junior ministers“), kteří jsou oficiálně součástí jiných ministerstev (většinou se jedná o ministerstvo zahraničních věcí) a často jsou i plnohodnotnými členy kabinetů. Jiné pak mají evropskou politiku postavenou natolik vysoko v rámci ministerstva zahraničních věcí, že je oficiálně pojmenováno jako „ministerstvo zahraničních věcí a Evropy“. Plnohodnotné, samostatné a stálé ministerstvo pro evropské záležitosti je na evropské úrovni stále velmi neobvyklé. V současné době takový post mají při nejužší definici (tj. pokud neuznáváme juniorní ministry a ministry bez portfeje) pouze tři státy EU – Finsko, Polsko a Rumunsko. Bulharský vice-premiér pro evropské fondy je pak unikátem na celoevropské úrovni.

Historicky měly taková ministerstva především země v době přístupových jednání do EU. Pozice ministrů pro evropské záležitosti se objevovaly i v mnoha jiných případech, ale v těch se jedná o ministerskou pozici bez portfeje tak, jak ji dnes zastupuje v české vládě Mikuláš Bek.

Donedávna měla plnohodnotné ministerstvo pro evropské záležitosti Itálie, kde jej ironicky zrušil extrémně pro-evropský premiér Mario Draghi (bývalý šéf Evropské centrální banky). Udělal to především proto, aby měl evropskou agendu plnohodnotně pod svým dohledem. V polském případě je ministr pro evropské záležitosti novinkou, i když v mnohém následuje funkci předsedy Rady pro evropskou integraci, která zanikla v roce 2009. Smyslem současného ministerstva pro evropské záležitosti je ovšem hlavně koordinace polské pozice v různých sporech, jež současná vláda vede vůči evropským institucím. Nejedná se tedy až tolik o ministra pro Evropskou unii jako spíš o ministra proti Evropské unii. Dalším státem s ministrem pro evropské záležitosti je Rumunsko, jehož ministerstvo se zabývá především koordinací evropských fondů, tak jako v Česku ministerstvo pro místní rozvoj.

Nejzajímavějším případem je zřejmě Finsko, které má stálé ministerstvo pro evropské záležitosti od roku 2007. Finská vláda má přitom skoro stejný počet členů jako ta česká (19 v případě Finska a 18 v případě Česka). Nejedná se tedy o situaci jako v mnohých evropských zemích, kdy je vláda složená z velkého počtu jednotlivců s vysoce specifickým portfoliem. Finsko jasně ukazuje, že samostatné ministerstvo pro evropské záležitosti je možné začlenit do běžné vládní struktury středně velké evropské země.

Bez postu stálého a plnohodnotného ministra pro evropské záležitosti Česko rozhodně není nějakým způsobem pozadu za ostatními členskými státy. Takové ministerstvo by ovšem výrazně pomohlo sjednotit aktivity ČR na evropské úrovni, zlepšilo by naši pozici při samotných jednáních a pomohlo by odlehčit práci dalším ministerstvům.

Ministr pro Evropu jako důkaz českého prozápadního směřování

Mít ve svém složení stálého ministra pro evropské záležitosti by nepřekvapivě pomoh-

že celou evropskou agendu by šlo výrazně zefektivnit, pokud by fungovala v jednotné struktuře. Vznik plnohodnotného ministerstva by tedy ve finále nebyl nijak závažně finančně nákladný. Většina zdrojů, lidských i finančních, by se ve finále brala z ministerstev a z Úřadu vlády ČR.

Například ministerstvo pro místní rozvoj pod vedením Ivana Bartoše nejspíše samo projde rozsáhlou obměnou, kdy se zřejmě do velké míry stane ministerstvem digitalizace, a dohled nad velkou částí evropských fondů bude při

S blížícím se předsednictvím si musí česká vláda nalít čistého vína a přiznat si, že pověst ČR v Evropě není nejlepší.

lo české vládě v rámci evropských jednání. Jednou z konfigurací Rady Evropské unie je tzv. General Affairs Council (GAC), tj. Rada pro obecné záležitosti. Českou pověst v EU by bezesporu zlepšilo, pokud by ji při jednáních o nejnákladnějších aspektech evropské integrace zastupoval plnohodnotný ministr. Přece jen to je také jeden z důvodů, proč bude ministr pro evropské záležitosti ve vládě zasedat. Vláda musí mít někoho, kdo bude jednáním GAC předsedat. Ve většině ostatních zemí tato jednání navštěvuje ministr zahraničních věcí, juniorní ministr, který má ale přesto plnohodnotné místo ve vládě, a nebo státní tajemník (jako nyní v případě ČR), jehož relativní význam se v evropských vládách velmi liší.

S blížícím se předsednictvím si musí česká vláda nalít čistého vína a přiznat si, že pověst ČR v Evropě není nejlepší. Stálá pozice ministra pro Evropu by dala jasně najevo, že i když nejsme největšími eurofederalisty v Unii, tak bereme naše členství vážně. Z čistě praktického hlediska by pak stálá pozice ministra pro Evropu pomohla vládám koordinovat pozice pro jednání na evropské úrovni, posílila by naše postavení a naše renomé při samotných jednáních a pomohla by ostatním ministerstvům, která budou mít v chaosu post-pandemické obnovy a všeobecné modernizace české ekonomiky práce dost sama o sobě.

Zbytečné narušení stabilního systému?

Ustanovení stálého ministra pro evropské záležitosti by umožnilo unikátní sjednocení dosud existujících zdrojů pod Úřadem vlády ČR, MZV a ostatními resorty, které musí velkou část svých prostředků na evropskou agendu tak či tak vynakládat. V současném rozpoložení je M. Bek jakožto ministr bez portfeje odkázán právě na tyto zdroje rozdělené do vícero institucí. Je tedy pravděpodobné,

tomto zaměření často spíš přitěží než výhodou. Možnost tuto práci „outsourcovat“ by tak Ivan Bartoš možná vcelku i ocenil. Je ovšem také samozřejmé, že žádné ministerstvo se nebude vzdávat svých pravomocí s nadšením.

Je ovšem také nutné uznat, že současný systém má mnohé výhody a jeho narušení by mohlo být pro vládu dosti problematické. Za současné situace mají všechna ministerstva možnost využít zdrojů Úřadu vlády ČR a nemusí se odkazovat na jiné ministerstvo. Tato změna by tak mohla vést naopak k tomu, že by se evropská agenda ještě vzdálila od práce ministerstev tím, že by byla centralizována v jiném řadovém ministerstvu.

Dosud se v médiích neobjevily žádné informace o tom, jaká bude činnost a agenda ministra pro evropské záležitosti poté, co 1. 1. 2023 předá česká vláda otěže předsednictví v Radě EU Švédsku. Můžeme si ale být jisti, že post ministra pro evropské záležitosti v očích mnoha bezesporu ztratí na významu a evropská agenda bude opět odsunuta do pozadí a rozdělena mezi kompetence Úřadu vlády ČR a ministerstva zahraničních věcí. To vše nastane ve chvíli, kdy by pro nového ministra pro evropské záležitosti M. Beka měla začít druhá fáze jeho mandátu.

Otázka budoucnosti evropské agendy po uplynutí předsednictví se bude muset nutně vyřešit a je otázkou, zda by bylo ideální se vrátit ke starým strukturálním pořádkům. Vytvoření stálého ministra pro evropské záležitosti je jen jednou z alternativ, ale neměla by být opomíjena, už jen pro novou perspektivu, kterou nabízí. ●

→ Jiří Palounek je redaktorem časopisu *Mezinárodní politika* a spolupracovníkem Asociace pro mezinárodní politiky.

Analýza: Budou hypersonické zbraně budoucností moderního válčení? Martin Blecha

photo: Joshua Armstrong, U.S. Air Force

Hypersonické střely představují další posun v oblasti raketových prostředků. Tímto pojmem se označují střely, které se na pozemní cíl dopravují rychlostí vyšší, než je ekvivalent pětinasobku rychlosti zvuku, tedy zhruba šest tisíc kilometrů za hodinu. I když technologie zatím nedosahuje takové úrovně, že by nahradila konvenční či tradiční zbraně, světové mocnosti je operačně nasazují a stejně učiní pravděpodobně i řada dalších států v příštím desetiletí. Co to bude znamenat pro evropskou bezpečnost?

————— Fenomén hypersonických zbraní s sebou nese strategickou výhodu ve schopnosti rychlého letu a manévrování v jeho průběhu, což umožňuje velmi rychle a přesně zasahovat vzdálené cíle, ale i obcházet současné systémy protiraketové obrany. Jedná se o potenciálně strategicky tak významnou technologii, že ji Severoatlantická aliance zařadila mezi disruptivní technologie (EDTs).

Technicko-strategické aspekty hypersonických střel

Z historického pohledu představuje hypersonická technologie spíše případ, kdy se očekávaný vývoj oproti předpokladům ztatečně opozdil. První koncepty letu hypersonickou rychlostí se objevují ve třicátých letech minulého století. Vzhledem k prudkému rozvoji letecké a vesmírné techniky se očekávalo využití prostředků obdobných dnešním hypersonickým střelám již v šedesátých letech minulého století víceméně v lineární návaznosti na předchozí průlomové objevy. Tehdejší stav poznání však narazil na své limity, což značně zpomalilo další rozvoj. Technologické překážky byly překonány až v posledních desetiletích např. díky posunu v oblasti materiálových technologií. Důležitým aspektem byla i vyšší politická poptávka po takové technologii.

Přesné vymezení pojmu hypersonická střela nad rámec samotné rychlosti rovné pětinašobku rychlosti zvuku není jednoduchou záležitostí. Od mnohem rozšířenějších balistických střel je neodlišuje samotná rychlost, ale trajektorie – hypersonické střely letí v daleko nižších vrstvách atmosféry a běžně mohou během letu manévrovat. Tyto schopnosti ale také přináší významné konstrukční výzvy. Dalším základním definičním atributem hypersonických střel v současném chápání je jejich zaměření na pozemní cíl, a to proto, že existují další zbraňové systémy pohybující se hypersonickou rychlostí jako např. protidružicové či nejmodernější protiletadlové střely.

V současné době existují dva typy hypersonických střel – hypersonické kluzáky a hypersonické střely s plochou dráhou letu. Kluzáky jsou vyneseny raketovým nosičem do nejvyššího bodu, odkud směřují klouzavým pohybem k cíli. Střely s plochou dráhou letu získávají nadzvukovou rychlost za pomoci externí rakety, načež je aktivován jejich speciální motor, který střelu donese až na cíl. Výhodami těchto zbraní je, že protivník může hůře předvídat cíl útoku a díky nízké hladině letu má i omezenou možnost je odhalit radarem. Tyto zbraně jsou zároveň schopné se z velké části vyhnout současné protiraketové obraně.

Hypersonické střely nejsou aktuálně pokryty žádnou formou kontroly zbrojení a ani jejich zařazení do protiproliferačních mezinárodních kontrolních režimů není kompletní. V minulých letech se zejména z vědecké komunity objevovaly návrhy na zákaz či omezení těchto zbraní. V současnosti však není díky rychlé inkorporaci hypersonických zbraní do arzenálů světových mocností takový scénář příliš realistický. Jako pravděpodobnější možnosti se jeví zapojení např. do dohody New START či vznik nové dohody pokrývající tuto kategorii. Vše však

závisí na překonání současné krize v oblasti kontroly zbrojení i vyřešení chronických problémů jako např. zapojení Číny.

Hypersonické střely ve světě

Ruská federace je, alespoň co se týče operačního nasazení, v oblasti hypersonických střel nejdále. Počátky koncepcí jednotlivých zbraní spadají až do období Sovětského svazu, přičemž Vladimir Putin po svém nástupu se rozhodl je znovu začít rozvíjet, což významně využívá pro propagandistické účely. Velmi často přitom upozorňuje na schopnost hypersonických střel projít americkou protiraketovou obranou. Ve svém Poselství o stavu země v roce 2018 představil šest zbraňových systémů, mezi nimiž byly právě i dvě hypersonické. První z nich je hypersonický kluzák Avangard, který má mezikontinentální dosah. Dále Rusko nasadilo ze vzduchu vypouštěné střely Kinžal, které sice vycházejí z balistických střel krátkého doletu Iskander, ale díky své ploché nižší balistické křivce a manévrovatelnosti jsou označovány jako hypersonické. Aktuální otázkou je pak operační nasazení hypersonické střely s plochou dráhou letu Cirkon, určené pro námořnictvo.

Vladimir Putin s oblibou upozorňuje na schopnost hypersonických střel projít americkou protiraketovou obranou.

Všechny tyto zbraně by měly být schopny nést i jadernou hlavici. Potenciálním ruským problémem je výroba těchto zbraní ve větším množství, zejména pak u kluzáků Avangard, pro jejichž masivnější výrobu ruský zbrojní průmysl pravděpodobně nemá kapacity. Tyto zbraně však představují poměrně vážnou hrozbu i pro technologicky rozvinutější protivníky.

Ve Spojených státech se idea využití hypersonických střel objevila v kontextu studené války i války proti terorismu. Současná vlna zájmu má původ ve snaze dohnat náskok Ruska a Číny v této technologii. USA v současnosti rozvíjí několik projektů hypersonických zbraní. Nejbližší nasazení je hypersonický kluzák operační úrovně Dark Eagle s očekávaným využitím americkou armádou v nejbližších letech. Projekty dalších složek počítající s hypersonickými zbraněmi odpalovanými z lodí, ponorek a letadel mají problémy např. v podobě neúspěšných testů. Z pohledu Američanů je velmi perspektivní technologie hypersonických střel s plochou dráhou letu, kde ale teprve dochází ke konkretizaci požadavků. Současným americkým konsenzem je i přes jisté diskuse pouze konvenční osazení hypersonických střel.

Čína měla oproti Rusku i Spojeným státům zpočátku ve vývoji hypersonických zbraní zpoždění, které však kompenzovala relativně nedávným, ale zato

V USA se idea využití hypersonických střel objevila v kontextu studené války i války proti terorismu.

masivním nasměrováním vědecko-průmyslového potenciálu do této oblasti. Až donedávna se mělo za to, že Čína se zaměřuje především na operační doménu související se snahou o zamezení činnosti protivníků v přílehlých mořích. V září loňského roku ale vyšlo najevo, že Čína otestovala hypersonický kluzák vypouštěný na orbitu. Pokud tato zbraň bude skutečně zavedena do výzbroje, její zaměření bude jednoznačně strategického/mezikontinentálního charakteru. Ohledně osazení nukleárními hlavicemi je čínská pozice nejasná. Obecně má Čína poměrně vysoký potenciál pro výrobu hypersonických zbraní. Vzhledem k vysokému stupni utajení je však obtížné odhadovat tamní záměry a kapacity.

Hypersonickou technologií se zabývají i další státy. Nejvýrazněji se projevila v posledním roce KLDŘ. Tři hypersonické testy a zejména jejich zvyšující se dolet ukazuje na relativně dobře zvládnutou technologickou stránku. Dále na hypersonické technologii pracují i Indie a Austrálie. Samostatný výzkum a vývoj v oblasti vedou i Francie, Německo, Velká Británie a Japonsko s teoretickým horizontem nasazení střel ještě v tomto desetiletí.

Samostatnou otázkou je pak oblast obrany proti hypersonickým zbraním. Její rozvoj je často skloňován zejména ve Spojených státech, které tak chtějí kompenzovat svou pravděpodobně dočasnou nevýhodu v oblasti ofenzivních zbraní. Konkrétní technologická podoba je zatím otázkou, v současné fázi se prozatím prověřují různá vhodná technologická řešení jako např. laser, elektromagnetické rušení či kinetické projektily.

Důsledky pro evropskou bezpečnost

Evropská bezpečnost se zdá být vhodným rámcem pro analýzu i s ohledem na zájmy České republiky. Ty se v některých případech mohou lišit, což však prozatím není případ hypersonických zbraní, které je navíc vzhledem k jejich povětšinou strategické úrovni třeba vnímat prizmatem většího celku. Z pohledu vnějších dopadů jsou to nejvýraznější ruské zbraně, které přímo ohrožují Evropu. Důležitý aspekt je zejména schopnost proniknutí regionální protiraketovou obranou a kritické zkrácení doby doletu s předpokládaným zásahem evropských metropolí v řádech minut. Zásadní hrozbou pro Evropu jsou zejména ruské systémy Cirkon a Kinžal, přičemž Avangard je designován spíše k potenciálnímu útoku na Spojené státy skrze tamní národní protiraketovou obranu.

Americké systémy je důležité vnímat zejména z pohledu možného umístění v Evropě ve snaze zajištění parity s Ruskem i v kontextu vypovězené Smlouvy o likvidaci raket středního a krátkého doletu (INF). O této možnosti se hovoří zejména v případě potenciálního umístění systému Dark Eagle v Německu. Jedná se však o možnost značně

kontroverzní s ohledem na reminiscence umístění střely středního doletu v osmdesátých letech 20. století. Z dlouhodobého hlediska kategorie hypersonických zbraní však může implikovat pro Evropu i přesný opak, a to stahování Spojených států z přítomnosti ve světě s ohledem na rapidní zlepšení schopnosti zasahovat rychlými a přesnými útoky cíle v globálním měřítku bez nutnosti pozemní přítomnosti a logistického zajištění.

Hrozby čínských a severokorejských programů jsou pro Evropu nižší, avšak nikoliv zanedbatelné. Jedná se o výrazné posilování protivníků Spojených států, které tak mají zase o něco větší schopnost je odlákat z řešení problémů evropské bezpečnosti. Technologie v rukou obou těchto aktérů mají destabilizační potenciál pro tamní region i s ohledem na negaci dosud vybudovaných kapacit protiraketové obrany. Vzhledem k historickým zkušenostem jsou v případě KLDŘ navíc na místě obavy z šíření technologie dalším aktérům, jako je např. Írán. Kolují spekulace rovněž o možném prodeji čínských hypersonických kluzáků dlouholetému spojenci Pákistánu, a to ve snaze obejít zlepšující se indické protiraketové obrany.

Konkrétními výzvami s primární rolí evropských států jsou otázky vývoje vlastních projektů a to, jak na úrovni jednotlivých členských států, které už probíhají, tak na úrovni Evropské unie jako celku. Trochu jiné, avšak možná ještě naléhavější otázky přicházejí s možností budovat obranu proti hypersonickým střelám, přičemž jeden z projektů je dokonce veden v rámci Permanentní strukturované spolupráce, která zajišťuje lepší koordinaci a spolupráci účastnících se členských států EU ve zbrojní politice. Současné projekty však nejsou ve finální fázi a byť dochází k diskuzím na toto téma, zatím nedošlo k náznaku konkrétnější shody na tématu napříč Evropou. Řada států přitom svou pozici stále hledá. ●

→ Martin Blecha je studentem Bezpečnostních a strategických studií a Mezinárodních vztahů a energetické bezpečnosti na Fakultě sociálních studií Masarykovy univerzity v Brně. Působí jako šéfredaktor portálu Security Outlines.

Komentář: Neutronout v oceánu dezinformací. Jak česká média pokrývala dezinformace v letech 2018 a 2019

Jonáš Syrovátka

České veřejná debata o dezinformacích je v mezinárodním srovnání relativně intenzivní. Avšak podle výzkumu z roku 2019 pouze 32 % respondentů znalo definici pojmu dezinformace. Podobně to dopadlo se znalostmi o možných řešeních. Jedním z důvodů tohoto paradoxu je způsob, jakým o tomto tématu informují média. Tento článek mapuje texty, které v letech 2018 a 2019 byly publikovány v mainstreamových médiích a zmiňovaly pojem dezinformace. Analýza jejich obsahu ukazuje limity mediálního pokrytí této problematiky.

Dezinformace je stále ještě neprozkoumané téma

Problematika dezinformací byla v českém prostředí zkoumána z řady perspektiv. Analýzy obsahu tzv. dezinformačních webů, řetězových mailů s konspiracemi nebo facebookových stránek představují zřejmě nejvíce zastoupenou výzkumnou metodu. Dále lze často narazit na mapování sítí jednotlivých aktérů šířících rozličná problematická sdělení a hypotetizování ohledně jejich motivací. V poslední době přibývá sociologických výzkumů snažících se změřit dopad

manipulací v online prostoru na postoje občanů a jejich chování.

Důležité však je rovněž reflektovat debatu, která je o problematice samotné vedena. Výzkumníci Jan Daniel a Jakub Eberle např. přesvědčivě demonstují, že různé vnímání problematiky hybridní války (a tím pádem i dezinformací, které jsou často uváděny jako jedna z hlavních manifestací tohoto fenoménu na českém území) vede rozličné aktéry k preferenci jiných řešení. Bez poctivé reflexe rozlišných postojů k problematice

dezinformací tedy nelze vést smysluplnou debatu o možných řešení, na nichž by bylo možné najít společenský konsenzus.

Tento text se dále zabývá analýzou obsahu dvanácti vybraných mainstreamových médií: deníků *Hospodářské noviny*, *Lidové noviny*, *Mladá fronta DNES*, *Deník N*, *Právo a Blesk*, týdeníku *Respekt*, zpravodajských portálů *Aktuálně*, *iDnes* a *Novinky* a pořadech *ČRO Plus* a *ČT24*. Při analýze debaty o dezinformacích je důležité věnovat pozornost právě novinářům. Nepředstavují totiž nezávislé tlu-

močníky odborných informací veřejnosti, ale svými editorskými zásahy mohou nastavovat veřejnou agendu. A v tomto ohledu nejsou zcela nestranní, protože – jak si všimli američtí výzkumníci – problematika dezinformací představuje výzvu pro pozici jejich profese na společenském žebříčku a zároveň příležitost svou roli nově definovat a demonstrovat její důležitost.

Jak novináři ovlivňují veřejnou debatu

Výsledky výzkumu ukazují, že pojem dezinformace se v českých médiích úspěšně etabloval. Během dvou sledovaných let se na stránkách analyzovaných médií objevil v 1445 textech. Jinými slovy pečlivý čtenář se s termínem dezinformace mohl setkat v průměru přibližně dvakrát denně. Četnost článků byla dána nejen obšírným informováním o výzkumu a občanské aktivitě v této oblasti, ale také používáním pojmu pro uvození určitých témat. Dobrým příkladem je informování o Výroční zprávě Bezpečnostní informační služby z roku 2018. Ta sice obsahovala termín dezinformace pouze dvakrát, ale řada analyzovaných médií zaměřila svou pozornost právě na tuto tematiku a ve svých textech – či dokonce nadpisech – kvitovala, že se jimi kontrarozvědká zabývá.

Mediální zájem o dezinformace se odrážel i v častém používání tohoto pojmu v rozhovorech, kdy jej většinou nadnesl novinář a nikoli jeho host. K podobným situacím docházelo nejen během debat s bezpečnostními experty, kde by se to dalo očekávat, ale také s herci nebo celebritami. Pozornost věnovanou tematice dezinformací reflektovali i samotní novináři. Asi nejlépe to vystihuje citát redaktora pořadu Newsroom ČT24 Luboše Rosího: „Schválně, napadlo by vás někdy spočítat, které téma nebo přímo které slovo v tomto pořadu slyšíte nejčastěji? No přiznávám, že my to taky exaktně vyjádřeno nemáme, ale pojem dezinformace je možná vyhrál.“ Výzkum jeho odhad potvrzuje, protože termín dezinformace zazněl přibližně v polovině dílů tohoto pořadu vysílaných během sledovaného období.

Různá média, různé postoje

Vnímání relevance tématu dezinformací se však v rámci novinářské obce lišilo, což bylo zřetelné zejména v názorových sekcích. Pro část sledovaných médií – reprezentovanou zejména tituly z nakladatelství Economia – se jednalo o klíčovou výzvu, které Česká republika (nebo dokonce celý svět) čelí. Komentátor Martin Fendrych např. zkritizoval vedoucí politiky za to, že ve svých novoročních projevech opomněli zmínit tři nejdůležitější problémy současnosti – „chudobu, sucho a dezinformace“. Naopak na stránkách titulů mediální skupiny MAFRA se objevovaly spíše skeptičtější komentáře kritizující, že tomuto tématu je věnována větší pozornost, než si zaslouží. V některých případech si autoři dokonce nedopustili jízlivé poznámky

na adresu aktivistů, kteří se tematikou dezinformací zabývají.

Vzhledem k tomu, že mezi obezřetným a skeptickým názorovým pólem nedocházelo k výraznější názorové výměně, lze předpokládat, že čtenáři odlišných médií vnímali problematiku dezinformací významně rozdílně. Navíc se vedle těchto dvou skupin formovala ještě třetí, která se o interpretaci pojmu vůbec nepokoušela. Konkrétně se jednalo o deník Blesk, který jej použil všeho všudy dvacetkrát, jeho čtenáři při snaze o pochopení problematiky zůstávali bez jakéhokoli názorového rámce.

Tři kontexty užití termínu dezinformace

I používání pojmu dezinformace se lišilo i v běžném zpravodajství. Výzkum ukázal, že tento termín byl používán třemi různými způsoby.

První a největší skupina textů používala pojem dezinformace pro popis určité události. Primárně se jednalo o popis obsahu manipulativní informace, která se šíří informačním prostorem. Tyto manipulace byly velmi často – ve více než 300 textech – spojovány s mezinárodní politikou, konkrétně ruskými informačními operacemi. Dále byl pojem dezinformace používán v souvislosti s iniciativami, které se této výzvě snažily čelit. Velká pozornost byla věnována aktivitám občanské společnosti, naopak státní správa byla v tomto kontextu zmiňována relativně málo.

Druhý typ textů chápal dezinformace jako symptom změny informačního prostředí. Pozornost byla směřována zejména na rozmach sociálních sítí, jež byly vnímány velmi negativně jako prostor, který podle vedoucího názorové rubriky na webu Lidovky.cz „stimuluje to horší v každém z nás a který amplifikuje nejrůznější patologie, šíří dezinformace či negativismus“. Nejčastějším terčem kritiky byla společnost Facebook a její neochota dezinformace řešit. Některé články však připomínaly, že se jedná o obecnější problém související s nepřehledností, fragmentací a rychlostí současného informačního prostoru. Současná záplava (dez)informací pak měla destruovat demokratickou diskusi a podemílat samotný koncept pravdy.

Zatímco ve dvou předchozích skupinách byl pojem dezinformace používán pro označení účelově šířené manipulativní zprávy, u třetího typu textů se jeho význam zcela rozměnil. Z tohoto pojmu se stalo poutavější synonymum lži, fámy nebo pomluvy. Sexuolog Radim Uzel tak např. mohl v souvislosti s výchovou mládeže mluvit o „dezinformacích o sexu“ a autor horoskopu nabádat osoby narozené ve znamení Blíženců k obezřetnosti v „pracovní oblasti, v níž se objeví dezinformace“. Vágní definice pojmu však umožnila některým aktérům, aby jej použili jako mocenský nástroj při komunikaci sloužící pro

diskreditaci nepohodlné kritiky. Nejednalo se o nijak výjimečný případ. Tímto způsobem byl pojem dezinformace zneužit přibližně v každém desátém textu. K tomuto používání pojmu docházelo nejen mezi politiky (kde exceloval expremiér Andrej Babiš), ale do svého slovníku jej zařadil i např. manažer uhelné elektrárny nebo ředitel cirkusu.

Dezinformace a jak s nimi dál?

Analýza způsobu, jakým mainstreamová média psala o tématu dezinformací v letech 2018 a 2019, nabízí neuspokojivý obrázek. Tento termín se sice objevoval často, ale býval definován pouze vágně, což je sice dost na to, aby se jej lidé začali bát, ale nestačí k tomu, aby danou problematiku pochopili. To pak vytváří prostor pro aktéry, kteří se tento pojem snaží zneužít pro diskreditaci nepohodlné kritiky. K tomu přispívá i absence debaty mezi komentátory různých médií, jež problematiku dezinformací chápali velmi odlišně.

Je třeba přiznat, že tyto závěry se opírají o starší data. Každopádně letmý pohled do statistik ukazuje, že mediální pokrytí tématu dezinformací se od té doby výrazně nesnížilo. A situace během vyhoceného a vyčerpávajícího období koronavirové pandemie sotva poskytla prostor pro reflexi a reformulaci debaty. Je na výzkumnících, aby se pokusili vyrovnat s nedostatečným pochopením problematiky – i mezi novináři, hledat srozumitelný slovník, kterým mohou komunikovat svá zjištění, formulovat praktická doporučení a bránit významovému vyprazdňování používaných termínů. Stejně tak je nutné připomínat, že problematika dezinformací se netýká pouze aktuálního zhoršení mezinárodní bezpečnostní situace nebo změn v informačním prostoru. Zohlednění historického vývoje nebo dlouhodobých psychologických a sociologických procesů může do debaty přinést nové perspektivy a poznatky. A v neposlední řadě je třeba nezapomínat na to, že osm let debaty o dezinformacích přineslo celou řadu iniciativ, které se tuto výzvu snaží řešit. Je nutné kriticky posuzovat jejich schopnost situaci zlepšit, ale zároveň poukazováním na příklady dobré praxe ujišťovat veřejnost, že řešení – byť dílčí – jsou možná. Nejsnáze totiž v „oceňování dezinformací“ utoneme, pokud se předem vzdáme a přestaneme plavat. ●

→ Jonáš Syrovátka je Senior Fellow v Prague Security Studies Institute a studentem doktorského studia na Masarykově univerzitě.

Analýza: Sociální sítě: Jak se z nástroje pro mobilizaci občanské společnosti stal nepřítel demokracie

No. 1 Vojtěch Jirásek

Sociální sítě v době svého vzniku byly mnohými vítány jako způsob demokratizace veřejného prostoru, podpory občanské společnosti a dávání hlasu vyloučeným skupinám občanů. Dnes je situace paradoxně opačná: celý svět řeší, jak sociální platformy omezit, neboť za deset let jejich existence se zjistilo, že mají účinek přesně opačný. Jak se z nástroje na boj za demokracii stala hrozba pro demokracii? V čem tato hrozba spočívá? A dá se s ní něco dělat?

Zatímco na podzim 2021 v České republice vrcholila předvolební kampaň, objížděla bývalá zaměstnankyně Facebooku Frances Haugen nejslavnější parlamenty světa: americký Kongres, britský parlament a Evropský parlament, kde před tamními legislativci dosvědčovala pochybení svého někdejšího zaměstnavatele, aby pomohla s vytvořením robustnějších zákonů. Ty by měly chránit občany a demokracii před negativními vlivy sociálních sítí. Je paradoxní, že o deset let dříve byly sociální sítě vyzdvihovány jako nástroj pro mobilizaci občanské společnosti proti autoritářským režimům během arabského jara.

Sociální sítě: nástroj proti diktátorům?

O arabském jaru se často mluví ve spojitosti se sociálními sítěmi. Ne, že by sociální sítě masové protesty napříč Blízkým východem v roce 2011 vyvolaly. Jejich důvodem byla řada komplexních socioekonomických příčin. Navíc ne všechny země, ve kterých k protestům došlo, měly vysoké využití internetu v populaci. Sociální sítě však posloužily jako nástroj pro mobilizaci a organizaci občanské společnosti. Především mladší generace Tunisánů, Egypťanů, Syřanů a Bahrajnců se pomocí sítí jako Facebook a Twitter domlouvaly, kdy a kde pořádat demonstrace proti autoritářským režimům a navzájem se informovaly o nejaktuálnějších vývoji. Jak se sociální sítě rozšiřovaly a stávaly populárnějšími, začaly být podobně používány i v dalších zemích jako nástroj občanské mobilizace: např. v Turecku během protestů v Gezi parku a na Ukrajině během Euromajdanu v roce 2013, protestů v Hongkongu proti komunistickému režimu 2019–2020 nebo během protirežimních protestů v Bělorusku a Rusku v roce 2021.

Kromě organizace protestujících se sociální sítě, zejména chatovací aplikace jako Telegram nebo WhatsApp, často využívají jako náhrada zpravodajství, které bývá režimy cenzurováno. Protestující sebe navzájem i okolní svět informují o aktuálním dění a díky tomu jsou schopni vytvářet vlastní narativ v opozici vůči „oficiálnímu“ vládnímu. Proto autoritářské režimy při vypuknutí protestů často sociální sítě blokují, či rovnou celoplošně vypínají internet, aby zamezily komunikaci demonstrujících mezi sebou i se světem – jako se to stalo letos v Kazachstánu.

Sociální sítě jsou tedy nástrojem, který demonstrantům významně „usnadňuje“ práci. Takto vnímá sociální sítě srbský politický aktivista Srđa Popović, který v čele hnutí Otpor! pomohl svrhnout srbského autoritářského vůdce Slobodana Miloševiče v roce 2000. Popović v roce 2003 založil Centrum pro aplikované nenásilné akce a strategie (CANVAS) a v roce 2015 vydal knihu *Blueprint for*

Revolution (Návod na revoluci) radící aktivistům po celém světě jak dosahovat politických a společenských cílů pomocí nenásilných metod. Ve své knize však Popović také varuje před stinnou stránkou sociálních sítí. Narativy vytvořené na nich mohou být snadno napadeny jako umělé výtvořené pár extremistů. Autoritáři sami se navíc naučili umně vytvářet a manipulovat online narativy ve vlastním prospěch. Komunikace a propagace na sociálních sítích policii a tajným službám usnadňuje identifikaci aktivistů. Sociální sítě stejně tak usnadňují mobilizaci a organizaci stoupenců autoritářských režimů, k čemuž došlo již během arabského jara v Sýrii. Není ani překvapivé, že mezi stoupenci Návodu na revoluci se rovněž najde také evropská a severoamerická extrémní pravice, i když to původně nebylo autorovým záměrem.

Permanentní volební kampaň (ne)svolobodných voleb

Se vznikem internetu začaly vznikat také různé online platformy, kde se lidé setkávali ve virtuální realitě, vyměňovali si nápady a názory a komunikovali spolu. První sociální sítě začaly vznikat již v osmdesátých letech, kdy byla víze internetu ještě velice optimistická a komunitní. To se začalo měnit v devadesátých letech, kdy se na internetu začaly objevovat první reklamy, které brzy začaly být cílené: nejprve, obdobně jako v reálném světě, se firmy snažily vybrat pro svoji reklamu vhodnější stránky vzhledem k jejich cílové skupině, s nástupem webových vyhledávačů pak začal být populární model platby za kliknutí, kdy se zaplacené výsledky objevují nad těmi se shodným vyhledávaným heslem. S nástupem sociálních sítí však cílená reklama dosáhla zcela nových rozměrů, kdy sociální sítě za základě dat z jednotlivých profilů hyper-cílí reklamu podle uživatelských preferencí. Příjmy z reklamy pak tvoří hlavní zdroj příjmů sociálních sítí.

Vzrůstající popularity internetu a sociálních sítí využil Barack Obama v amerických prezidentských volbách v roce 2008, ve kterých sehrály sociální sítě významnou roli. Obamův volební tým byl schopen využít nově populárních sítí Facebook a Twitter k mobilizaci převážně mladých voličů. Od té doby si sotva dokážeme představit volby, či dokonce politiku, bez sociálních sítí. Všechny politické strany, hnutí, státní orgány, jednotliví politici, a dokonce úředníci dnes mají profily na různých sociálních sítích, které jsou součástí jejich „PR“. U volených státních představitelů přitom často dochází k tomu, že není patrné, co je běžná komunikace úřadu s veřejností a co předvolební kampaň. Vzhledem k tomu, že v demokraciích dochází k volbám na různých úrovních prakticky neustále (v České republice máme např. šest typů voleb, a tak roky bez voleb jsou

Sociální sítě však posloužily jako nástroj pro mobilizaci a organizaci občanské společnosti např. mladších generací Tunisánů, Egypťanů, Syřanů a Bahrajnců.

spíše výjimkou), volební kampaň běží prakticky neustále, což posiluje čím dál tím víc personifikovaná politika, kdy politickou stranu či hnutí zosobňuje spíše osobnost jejího vůdce/vůdkyně než nějaká hodnotová či myšlenková struktura.

Tento fenomén je obzvláště patrný v permanentní PR kampani dnes již bývalého amerického prezidenta Donalda Trumpa, který svým chováním nejen na sociálních sítích zcela zahltil mediální prostor, což mu umožnilo udávat tempo a témata volební kampani. Jeho negativně vedená kampaň posilovala názorové rozdíly ve společnosti a na rozdíl od tradičních volebních kampaní se nesnažila vytvořit maximální možnou koalici, ale naopak zdiskreditovat protivníka v očích jeho potenciálních voličů. V polarizaci společnosti Trumpovi pomáhaly sociální sítě a zejména Facebook dvěma způsoby: Automatické škatulkování facebookových profilů na základě tisíců dat o jednotlivcích umožnilo společnosti Cambridge Analytica cílit politické spoty s děsivou přesností a ovlivňovat tak volby po celém světě. Ačkoliv její vliv v amerických volbách v roce 2016 není zcela jasný, před jejím zavřením v roce 2018 pracovala na více jak dvou stech volebních kampaních včetně České republiky. Druhý způsob, který je ještě skandálnější a který vyplývá z odhalení Frances Haugen, je, že algoritmy Facebooku jsou nastaveny tak, aby více nabízely obsah s vyšší angažovaností uživatelů, jež jsou nejčastěji nenáviditelné, s politicky laděným obsahem.

Ačkoliv se tyto konkrétní problémy týkají především Facebooku, další sociální sítě fungují obdobně, protože tím maximalizují své zisky z reklam. Kontroverzní obsah přitahuje větší pozornost uživatelů a nutí je trávit na sítích více času – a konzumovat více cílené reklamy. Sociální sítě využívají analýzy našich dat také k tomu, aby nám kromě reklam předkládaly obsah, o který máme zájem, a zvýšily tak čas, který na nich trávíme. To však vede k fenoménu „filter bubble“, neboli intelektuální izolaci, kdy nám je prezentováno neustále dokola to, co si myslíme, a v co věříme, který nás spolu s našimi přáteli, se kterými si navzájem lajkujeme a chválíme sdílený obsah (fenomén nazvaný „echo chamber“), utvrzuje v naší pravdě a vidění světa a vede k ignoranci alternativních myšlenek, či dokonce faktů nezapadajících do našeho vnímání reality. V online prostředí jsme tak neustále simultánně utvrzováni v našem narativu pravdy o světě, emočně vypjatou formou konfrontování s lidmi a názory, kteří tento náš narativ nesdílí, a manipulování placenou reklamou často politického charakteru, která nám zdánlivě nabízí alternativu, reálně se nám však snaží prodat obrázek svého kandidáta zapadající do našeho narativu.

Existuje alternativa?

Pod palbou kritiky řada sociálních sítí začíná přehodnocovat svou společenskou roli a nejproblematictější obsah a účty, jako jsou např. ty, které patří podporovatelům Islámského státu či nacismu, jsou odstraňovány. Stejně tak je snaha omezit vliv trollů a botů v online diskuzích, kteří často chytrými manipulacemi mění témata diskuzí. V poslední době se navíc také začaly, a je nutno podotknout, že velice netransparentním způsobem,

V online prostředí jsme neustále utvrzováni v našem narativu pravdy o světě a emočně vypjatou formou konfrontování s názory, kteří tento náš narativ nesdílí.

zaměřením, pozastavovat účty některých významných osobností pro šíření dezinformací, jako se stalo právě D. Trumpovi. To je však řešení pouze dočasné – online džihadisté a extrémní pravice se stáhnou na svá uzavřená fóra na Discordu nebo 8chanu. Donald Trump zakládá vlastní sociální síť příznačně pojmenovanou Truth Social, kde bude moci dokonale ovládat ten správný narativ.

Diskuze na zpravodajských webech jsou po záplavě negativních komentářů často zrušeny nebo otevřeny ke komentování pouze registrovaným a ověřeným uživatelům. Vzhledem k tomu, jak anonymita na internetu lidem snižuje zábrany slušného vystupování, je právě možnost zavedení ověřených účtů možností, jak online diskuzi civilizovat. Tato metoda by také zamezila šíření komentářů trollů a botů. Jak např. ukázala tchajwanská vládní sociální síť vTaiwan, která občanům umožňuje participovat na diskuzích o navrhovaných a schvalovaných zákonech, online diskuze státem ověřených účtů může vést k velice produktivním výsledkům. Zavedení ověřených účtů by ale zároveň více zproblematisovalo doposud velice laxní způsob nakládání s osobními daty uživatelů, která by byla ještě více napojena na jejich osobu. Trollové a boti jsou navíc z pohledu sociálních sítí také lidé, jimž je servírována hyper-cílená reklama, a v případě zrušení těchto účtů, kterých jsou tisíce, ne-li miliony, by provozovatelé sociálních sítí přišli o nemalé příjmy. Ověřené účty by navíc popřely podstatu internetu, svobodu a anonymitu, jež pomáhá aktivistům v nedemokratických systémech, a šíření dezinformací by se pouze přesunulo z mainstreamu do obskurních částí internetu.

Sociální sítě jsou samy o sobě nástrojem neutrálním. Využívají ho aktivisté v boji proti nedemokratickým vládám, ale také extremisté k verbování nových členů a mainstreamingu své agendy. Používají je jako PR nástroj politici, ale také jako nástroj pro šíření dezinformací a propagandy trollové s nekalými úmysly. Je evidentní, že neregulované sítě mají tendenci sklouzávat k maximalizaci svých příjmů na úkor společenské zodpovědnosti, kterou za poslední dvě dekády nepochybně získaly. Je proto potřeba začít uvažovat nad jejich regulací ať už na státní, či nadnárodní úrovni, jako se děje v Bruselu, zatím co se České republiky tento problém zdánlivě netýká. ●

→ Vojtěch Jirásek je ekonomický diplomat na ambasádě ČR v Bagdádu a spolupracovník *Mezinárodní politiky*.

Volná tribuna: Evropa bezpečná a inovativní aneb Digitální priority českého předsednictví

Ivan Bartoš

Reprodukce: © Jakub Berdých Karpelis, STÁT, 2019, mramor

Být aktivním a spolehlivým partnerem v Evropské unii. To je motto nové české vlády, která v druhé polovině tohoto roku převezme od Francie předsednictví v Radě EU. Pro vládu je zásadním tématem přechod na digitalizovaný, efektivnější a přívětivější stát. Digitální tranzice v širším slova smyslu, jak na úrovni veřejných služeb, tak podniků a občanské společnosti, je také zcela klíčová pro celou EU. Podpora digitalizace národních států jde tedy ruku v ruce s dlouhodobou strategií evropské sedmadvacítky.

————— Budování digitálního trhu bylo pro Evropskou unii v posledních několika letech prioritou. Cílem je, aby Unie prostřednictvím digitalizace držela krok s globální ekonomikou. Ba více, digitalizace je dlouhodobě vnímaná jako nutnost, má-li se Evropa přiblížit technologickým lídrům, jako jsou např. Spojené státy americké. Tato vize se v evropském prostoru naplňuje sjednocováním legislativních pravidel, právní předvídatelností, podporou inovací a ochranou spotřebitele při využívání online služeb. Vznikla proto celá řada unijních legislativních návrhů a nových finančních nástrojů. Následně přišla pandemie COVID-19 a téma digitalizace začalo v EU rezonovat s ještě větší naléhavostí. Koronakrize uspořádala tempo digitalizace v mnoha oblastech a zároveň zvýraznila několik doprovodných jevů, na které EU nyní reaguje.

Období pandemie jasně ukazuje, jak silně je naše společnost závislá na digitální komunikaci a moderních technologiích obecně. Na jedné straně rychle vznikající inovace v IT dokázaly život během pandemie mnohdy ulehčit. Na druhé straně, s tím, jak se život z velké části přesunul do virtuálního prostředí, přichází také zvýšené riziko kybernetických útoků či potřeba čelit dezinformacím. Evropa také tvrdě pocítila negativní dopady závislosti na globálních dodavatelských řetězcích, které jsou dobře viditelné na nedostatku mikročipů, jež jsou zásadní nejen pro automobilový průmysl, ale také pro výrobu telefonů a pro vývoj v oblastech jako umělá inteligence nebo vysoce výkonné počítače.

Zkrátka, onemocnění COVID-19 způsobilo urychlení digitální transformace a vdechlo nový impuls také do debat na úrovni Evropské unie. Z toho důvodu se Evropská komise rozhodla v březnu minulého roku dát digitálním tématům nový akcent. Ačkoliv v té době byla již v procesu projednávání celá řada legislativních návrhů z digitálního ranku, předsedkyně Komise Ursula von der Leyen představila nové priority jako jakési poučení z pandemického období. Unijní aktivity na podporu digitalizace budou stavět na evropských hodnotách, jakými jsou solidarita, svoboda projevu, ochrana soukromí, etická odpovědnost a udržitelnost. Jinými slovy, v centru evropské cesty k digitální společnosti má stát člověk, občan a jeho potřeby. Unie se má do roku 2030, během tzv. Digitální dekády, orientovat na čtyři základní oblasti, které pomohou zvýšit konkurenceschopnost evropské ekonomiky a rozvoj digitální společnosti.

Digitální éra ve čtyřech oblastech

První oblastí je rozvoj digitálních dovedností, kde jde nejen o základní technickou zdatnost, ale zejména o schopnost orientovat se v internetovém světě – rozpoznávat důvěryhodné informace, čelit dezinformacím a podvodům, chránit se před kybernetickými útoky atd. Osvojení digitálních dovedností je základní předpoklad k tomu, aby- chom mohli moderní technologie plně a bezpečně využívat. Cílem je, aby na konci dekády mělo 80 % dospělé populace základní digitální dovednosti. Unie trpí také nedostatkem IT specialistů, což potvrzují i české statistiky. Tuzemské podniky

Budování digitálního trhu bylo pro Evropskou unii v posledních několika letech prioritou.

zažívají dlouhodobě obtíže s najímáním expertů např. v oblasti umělé inteligence nebo kybernetické bezpečnosti. Tuto skutečnost ilustruje i fakt, že v roce 2019 80 % českých firem mělo problémy najít vhodné specialisty. Abychom tento trend zvrátili a posunuli se směrem ke znalostní ekonomice, postavené na využívání moderních technologií, musíme do kvalitního vzdělávacího systému nejenom masivně investovat, ale také přenastavit mentální kulturu. Takový přerod musí znamenat, že digitální kompetence, a v širším slova smyslu také kritické myšlení, budou brány jako základní vybavenost každého z nás.

Další oblast se týká pokračování budování bezpečné a výkonné infrastruktury. Tou se rozumí zajištění rychlého a spolehlivého internetového připojení ve všech regionech pomocí sítí 5G. Dále podpořit rozvoj tzv. cloudových služeb, které podnikům i jednotlivcům umožňují ukládat svá data a připojovat se k nim vzdáleně pomocí internetu. V neposlední řadě je to také rozvoj technických řešení, jež dokáží zpracovávat velké objemy dat. Analýza a zpracování velkých dat firmám pomáhá zefektivnit jejich fungování a zlepšit konkurenceschopnost. Právě v této oblasti je EU enormně závislá na mimoevropských trzích. Evropské firmy poskytující cloudové služby, tedy služby ukládání dat, mají relativně malý podíl na celosvětovém trhu. Z toho důvodů až 90 % dat evropských subjektů je uloženo a procesováno ve třetích zemích, nejčastěji USA, kde často panují jiné normy pro jejich správu. Snahou Unie bude podporovat vývoj evropských řešení a inovací. Klíčová pro tyto kroky je otázka kybernetické bezpečnosti. Česká republika patří v této oblasti mezi velmi aktivní země. Na půdě EU, ale i v globální komunitě přichází s vlastními návrhy, např. co se týká bezpečnosti výstavby internetových sítí 5G.

Třetí oblast spočívá v digitalizaci podniků, jejich procesů a výroby. Firmy by měly ve větší míře aplikovat nejnovější technologie šetřící náklady a zefektivňující produkci. Jmenovitě hovoříme o robotizaci, umělé inteligenci, cloudu či využívání analýzy velkých dat, přičemž prioritou je, aby nové technologie byly co nejméně energeticky náročné a přispívaly tak ke snižování uhlíkové stopy. Dlouhodobým cílem je také intenzivnější podpora technologických start-upů.

Čtvrtým opatřením je zavedení plně digitálních veřejných služeb. Unie chce docílit, aby do roku 2030 všechny klíčové veřejné služby

V oblasti ukládání dat je EU enormně závislá na mimoevropských trzích.

byly dostupné online, tedy občané by měli mít přístup např. ke svým elektronickým zdravotním záznamům a mohli používat elektronickou identifikaci při komunikaci s úřady v jiných členských státech. Toto je prioritou i pro českou vládu. Chceme, aby již v roce 2025 byly na základě přijatého zákona o právu na digitální služby veřejné služby dostupné online na Portálu občana. Občan tedy bude mít na výběr, zda se státem komunikovat elektronicky, nebo papírově, což samozřejmě zůstane zachováno s ohledem na některé skupiny občanů jako např. senioři. Zároveň chceme přejít na princip „pouze jednou“, tedy stav, kdy stát nebude vyžadovat znovu data, která mu již v minulosti občan poskytl.

Na zmíněné transformační kroky EU vyčlenila finanční zdroje z několika nástrojů, jimiž jsou zejména kohezní fondy či programy Digitální Evropa, Horizont Evropa a Nástroj na propojení Evropy. Významně k digitalizaci přispěje také rozpočet Národního plánu obnovy, v němž je zhruba 23 % věnováno přímo na projekty digitalizace.

Co čeká české předsednictví v digitální agendě?

Během tohoto unikátního půl roku čeští zástupci povedou jednání v Radě EU a do značné míry bude záviset na schopnosti české diplomacie, jak velký pokrok vyjednávání jednotlivých návrhů zaznamená. Za Českého předsednictví bude otevřené projednávání zhruba u sedmi digitálních legislativních a až pěti nelegislativních iniciativ. Předsednictví bude pro nás bezesporu významnou příležitostí ukázat, že jsme schopni důstojně zvládnout roli hlavního organizátora a mediátora, který moderuje diskusi mezi členskými státy a připravuje kompromisní návrhy. Poskytuje možnost poukázat na české technologické úspěchy, jak v podnikatelské sféře, tak na poli vědy a výzkumu. Česká republika dlouhodobě přistupuje k legislativě ovlivňující digitalizaci takovým způsobem, aby byla co nejvíce přívětivá pro naše občany, malé a střední podniky, podporovala inovace, nezahlovala zbytečnou administrativní zátěží a vytvářela prostředí právní předvídatelnosti. Svět technologií je nesmírně dynamický, a proto i pravidla pro toto odvětví musí být dostatečně flexibilní, aby nebrzdila evropské inovátory.

V roli předsednického státu budeme vést jednání ohledně několika unijních iniciativ, o kterých si myslím, že by si zasluhovaly větší pozornost u široké veřejnosti. Evropská komise začala v roce 2021 revidovat nařízení, díky němuž od roku 2014 občané mohli získat elektronickou identifikaci pro online komunikaci s veřejnou správou napříč členskými státy. V praxi ji ale využívá málo lidí. Smyslem stávající revize je tedy zvýšit atraktivitu této služby. Občané a podniky v EU bezpečně prokáží svou identitu po internetu a budou si tak moci snadno vyřizovat své záležitosti s evropskými úřady či firmami

bez nutnosti osobní návštěvy či řešit záležitost papírovou formou. Stejným směrem jde plán české vlády zřídit plně elektronickou „peněženku“. Pro české občany to bude znamenat, že nebudou muset nosit fyzicky občanský průkaz s sebou, svou totožnost prokáží například mobilem.

Za Českého předsednictví se budeme věnovat také nové legislativě k umělé inteligenci. Jde o historicky první unijní normu, jež se této oblasti bude věnovat. Chceme nastavit taková pravidla, která umožní firmám vyvíjet pouze bezpečné aplikace a co nejnadhodněji je šířit na evropském trhu. Aplikace postavené na umělé inteligenci budou muset dodržovat lidská práva a evropské hodnoty, jako je např. ochrana soukromí. Některé systémy vyhodnocené jako vysoce rizikové, např. systémy sociálního kreditu či aplikace využívající nebezpečné podprahové techniky, budou zcela zakázány.

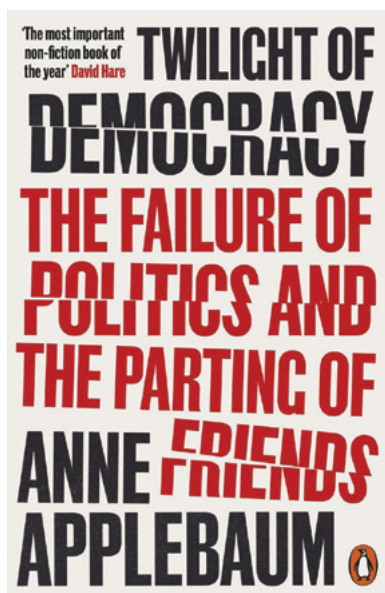
Poslední iniciativa, kterou zmíním, má podpořit efektivnější využívání firemních dat i dat vytvořených veřejnými institucemi. Legislativní návrh představila Evropská komise teprve v únoru 2022, proto budeme za našeho předsednictví hledat první kompromisní návrhy mezi členskými zeměmi EU. Tato regulace má usnadnit sdílení dat mezi podniky a mezi soukromou a veřejnou správou tak, aby docházelo k lepší dostupnosti těchto dat. Příkladem mohou být např. krizové situace, jako jsou živelné pohromy, kdy data mobilních operátorů mohou pomoci úřadům krizi lépe zvládnout. Důležitým principem v datové legislativě je to, aby občané měli plnou kontrolu nad svými údaji a mohli o nich snadno rozhodovat. Z pohledu České republiky budeme chtít zachovat sdílení dat na bázi dobrovolnosti, tedy to, aby firmy nebyly nuceny svá data poskytovat jiným institucím povinně. ●

Česká republika patří v kybernetické bezpečnosti mezi velmi aktivní země.

→ Ivan Bartoš je místopředseda vlády pro digitalizaci a ministr pro místní rozvoj.

Recenze: *Soumrak demokracie.* *Svůdná přitažlivost autoritářství* podle Anne Applebaum Matěj Boček

Nejsou to lidé z periferie, nezaměstnaní či intelektuálně nevybavení jedinci, kteří strhávají směr své země k populistickému utopismu či dogmatickému totalitarismu. Naopak, v případech, jako je Polsko, Maďarsko, Velká Británie či USA, jsou to lidé radící se k elitám. Jsou vzdělaní, finančně zajištěni a často pocházejí z vyšších společenských kruhů. Co tedy vede tyto lidi k takovému pohledu? Na to se snaží nalézt odpověď Anne Applebaum, autorka knihy *Soumrak demokracie. Svůdná přitažlivost autoritářství*.

— Anne Applebaum, novinářka a spisovatelka židovského původu žijící převážně ve Spojených státech, by neměla být českému čtenáři neznámou osobou. Její nejznámější dílo *Gulag: Historie* se dodnes řadí mezi jednu z nejcennějších pomůcek k pochopení systému sovětských lágrů. Ve svých knihách mapuje převážně fenomény spojené s vývojem 20. století, avšak navzdory své historicitě dokážou podat i působivé vysvětlení mnoha aktuálních témat z oblasti

mezinárodní politiky. Právě vliv a ideologické ukotvení novodobých elit v demokratických státech, které autorka nazývá „vzdělanci“ (clerics), a kteří svými aktivitami a veřejnými vystoupeními dláždí cestu autoritativním vůdcům a podporují jejich vzestup, je hlavním tématem knihy. Fenomén růstu antidemokratických tendencí uvnitř Evropy i ve Spojených státech bylo nicméně námětem celé řady již dříve vydaných děl jako např. *Jak umírá demokracie* (Steven Levitsky

– Daniel Ziblatt) nebo *Konec Evropy?* (Jamie Kirchick). Co nového tedy přináší *Soumrak demokracie* nad rámec již dříve popsanych a identifikovaných charakteristik jevu někdy označovaného jako „eroze demokracie“ (democracy backsliding)?

Postupná eroze demokratického uvažování
V zásadě se dá říci, že toho příliš mnoho není. To ovšem neznamená, že by tato publikace měla komukoli, kdo se zajímá o světové

dění a jeho nejpálčivější otázky, uniknout. Applebaum totiž dokáže bravurně propojit analýzu společenských otázek s osobními zážitky z akademického i politického prostředí. V nepříliš rozsáhlém textu, čítajícím necelých 200 stran, popisuje postupnou erozi demokratického vnímání v řadě zemí, nevymýšlí Polsko, Spojené státy, Velkou Británii, Maďarsko či Španělsko.

Rozjímání nad hodnotovou a názorovou transformací intelektuální elity ilustruje na osobním příkladu z devadesátých let, kdy společně se svými přáteli oslavuje nástup volného trhu a celkovou liberalizaci společnosti. Nostalgický tón kniha uchovává po celou dobu a Applebaum právě okamžik silvestrovské oslavy roku 1999 využívá jako styčný bod, ke kterému se při svých analýzách jednotlivých zemí vrací. Příklad polských přátel, kteří se po 20 letech změnili z pravicových liberálů podporujících širší spolupráci se Západem na zarputilé zastávce neliberálních trendů vezoucích se na vlně konspiračních teorií, politické polarizace a síly sociálních sítí, tak slouží jako základní měřítko pro posouzení podobně laděných situací v Evropě i za jejími hranicemi.

V tom se nicméně skrývá určitá překážka. Anne Applebaum je sice na rozdíl od svých dřívějších přátel ze silvestrovské oslavy i nadále středová liberálka, ale svou „elitářskou“ povahu, danou okolím i sociálním postavením, není schopna v knize nijak zakrýt.

Autorka na jedné straně tedy zdůrazňuje nadřazenost způsobu myšlení či vnímání konkrétní události nad ideologií, takže samotný radikalismus se podle ní může vyskytovat na pravici stejně jako na levici. Na straně druhé je ovšem její pohled značně úzkoprsý. Analýze totiž podrobuje pouze státy, které jsou ovládané pravicovými konzervativci. Neexistují snad ale v dnešním světě vedle příkladů pravicových radikálů i stoupenci levicového radikalismu?

V souvislosti se vzestupem konzervativního proudu, vymezujícím se proti jakémukoli novátorství ze Západu, se autorka opět pouští do nepříliš tolerantního soudu nerespektujícího oba póly ideologické osy. Do jaké míry je např. současný levicový progresivismus ve Spojených státech více tolerantní vůči jakékoli opozici než pravicové vlády ve střední či východní Evropě? Podobnými otázkami si Applebaum hlavu neláme a nenechává tak nikoho na pochybách, že současný úpadek demokracie je beztak selháním pravicových vzdělanců, jejichž obrat z „liberálů volného trhu, thatcherovců [či] antikomunistů“ k „restorativním nostalgikům“ znamenal hlavní důvod eroze demokracie a právního státu v euroatlantickém prostoru.

Ono „elitářství“ dále znázorňuje i ve svém chápání role těch z méně vzdělané části

společnosti, u kterých není podle autorčiny a soudu žádné překvapení, že se nechali zvíkat mantrou boje za „tradiční svět“ vedeným populistickými vůdci své země. Tento postoj ovšem dává do protikladu ke svým dřívějším vzdělaným přátelům, jejichž motivace podporovat populistickou vládu musí být hnána přece něčím jiným, složitějším a komplexnějším.

Konspirační teorie jako nástroj k upevnění moci

Kniha je rozdělena do šesti kapitol. Každá popisuje jeden z fenoménů, jenž doprovází nástup nedemokratických režimů ve světě. Na příkladu Polska a tzv. Smolenské tragédie z roku 2010 autorka ilustruje sílu konspiračních teorií. Tato událost, při níž zemřel Lech Kaczyński, podle Applebaum legitimizovala moc současného režimu. Představitelé strany PiS z ní totiž vytvořili spikleneckou teorii, podle které za pád letadla a následnou smrt několika desítek osob stála tehdejší vláda a polský tisk. Tímto vysvětlením dokázali nejen vzburcovat své příznivce, ale také oslovit nové stoupence strany. Podle autorčiných slov tak „smolenská spiklenecká teorie nabídlá nový důvod, proč nedůvěřovat politikům, byznysmenům a intelektuálům, kteří se vynořili z bojů devadesátých let a nyní vedli zemi“.

Využití konspiračních teorií jako nástroje k upevnění moci se týká i maďarské vlády. Představitelé vládní strany Fidesz tak např. pomocí propagandy rozdmýchávají nenávist vůči téměř v Maďarsku neexistující muslimské populaci, své vnitřní problémy dále svádí na Evropskou unii, a znovu na George Sorose. Z obou případů tak autorce jasně vyplývá, že síla současných pravicových politiků je zejména v reflexivní a restorativní nostalgii. Tyto dva termíny si půjčuje od ruské esejistky Světlany Boymové. To, co označuje za reflexivní nostalgii, je jev založený na síle vzpomínek na minulost. Restorativní nostalgie označuje touhu lidí nejen na minulost vzpomínat, ale znovu ji obnovit a žít podle ní. Druhý typ nostalgie pro autorku představuje mnohem větší nebezpečí, jelikož vytváří základ pro budoucí projekty politických nacionalistů.

Krise demokracie se ovšem nedá zaměřovat pouze za jakýsi „východní problém“. Toho si je Applebaum vědoma a nabízí tak pohled do útroby politického života Velké Británie, Spojených států a Španělska. Až nebezpečně blízké se totiž jeví chování britského politického establishmentu, a to zejména v souvislosti s brexitem. Kořeny problémů ovšem nalézá mnohem hlouběji. Jde totiž znovu o pocit nostalgie, jenž měl být hlavním hybatelem britského vystoupení z unijních struktur. Nešlo ovšem o nostalgii po době Britského impéria, ale spíše o duch doby, kdy se svět musel přizpůsobovat britským panovníkům, a ne naopak. Velká Británie tak zkrátka citila po-

vinnost vrátit se zpět na piedestal mocností, které budou určovat pravidla obchodu, ekonomiky a zahraniční politiky. Političtí lídři tak i za pomoci vylhaných informací a sentimentality svých voličů dovedli svou zemi do nové kapitoly britských dějin.

Příběh o vyvolenosti národa, jeho předurčenosti a historickém odkazu hodným následování je jeden z nejsilnějších aspektů politických představitelů také ve Spojených státech. Postupná eroze demokratického modelu je zde demonstrována jako kombinace určité morální ambivalence amerických občanů ke své mateřské zemi, která se dá datovat již do počátků vzniku Spojených států, a postupné frustrace s celkovým vývojem na mezinárodní scéně, kde se vize Ameriky jako „místa na hoře“ čím dál více vzdaluje realitě. Tyto dva faktory jsou pak pro Applebaum určujícími východisky ke zvolení Donalda Trumpa v roce 2016. Ten pro ni (nepřekvapivě) zosobňuje produkt doby, v níž jsou především pravicové intelektuální elity schopny opustit svá dřívější ideologická stanoviska a podlehnout tak svůdnosti populistického myšlení majícího autoritářské sklony.

Poslední kapitola ovšem i přes svůj veskrze pesimistický tón nabízí určitou naději, která je i podle autorky dosažitelná. Nositelem této naděje má být mladá generace nacházející se nyní před volbou mezi dvěma variantami. Buďto bude pokračovatelem současného kurzu rozpadu demokratických hodnot, nebo v sobě nalezne dostatek morálních sil a bude tak schopna vzdorovat současným problémům a postupně ho přetvořit v lepší budoucnost.

I přes určitou zahleděnost, se kterou se Anne Applebaum dívá do doby, kdy liberálně orientována intelektuální elita disponovala jakýmsi monopolem ve veřejném prostoru, a za kterým se dnes již může pouze nostalgicky ohlížet, *Soumrak demokracie* nabízí kvalitně zpracovanou analýzu příčin současného stavu demokracie. ●

→ *Twilight of Democracy: The Seductive Lure of Authoritarianism*, Doubleday, 2020. V českém překladu Petrušky Šustrové vydalo nakladatelství BETA Dobrovský, Praha, 2020.

Mezinárodní politika 1/2022 (první číslo ze čtyř)

Vydal: Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i.

Šéfredaktor: Tereza Soušková

Ředitel ÚMV: Ondřej Ditrych

Oddělení provozu a vnějších vztahů ÚMV: Jiří Mach

Korektury: Vladimír Trojánek

Design: publikum.design

Jednotlivé příspěvky vyjadřují názory autorů, nikoli vydavatele.

Redakce a administrace: Nerudova 3, 118 50, Praha 1

Registrováno MK ČR E 5210

Výtisk je neprodejný.

ISSN 0543-7962. INDEX 46911

